Simavna Kadısıoğlu
Şeyh Bedreddin

VARİDÂT

(Tam Metin)

Prof. Dr. Bilal Dindar'ın
Tenkidli Basımından
Tercüme Eden:
Dr. Cengiz KETENE

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI. 1267
Tercüme Eserler Dizisi. 91

ISBN 975 17 0766 8

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 6.12.1990 tarih ve TERED 928 5 1 2845 sayılı makam onayı ile birinci defa olarak 5000 adet bastırılmıştır. Kamer Matbaacılık ANKARA

Bu kitapta, okuyucu Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde yetişen, felsefe, fıkıh ve tasavvuf bilgini Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in bilinen **"Varidât"** adlı Arapça eserinin tercümesi sunulmaktadır.

Bu ünlü eser Türkçe'ye tercüme edilirken, hiç bir yorum yapılmamış ve mümkün olduğu ölçüde her kesimin anlayabileceği bir dil kullanılmaya çalışılmıştır.

Yaklaşık altı yüzyıl önce Arapça olarak kaleme alınan Varidât, son derece ağır bir dil ve üslupla yazılmıştır. Felsefî, dinî ve tasavvufî konuların ele alındığı bu eserin, Türkçe'ye tercüme edilmesi de birtakım güçlükleri beraberinde getirmiştir. Ancak, elden geldiğince güçlüklerin giderilmesine çalışılmış ve iyi bir tercüme olması için gayret sarf edilmiştir.

Kitabın yazan Şeyh Bedreddin'in öldürüldüğü tarih hakkında değişik bilgiler verilmektedir. Muhtemelen 1414 ile 1420 yılları arasında öldürülmüştür.

4 Varidât

Bu kitapta, yazarın sadece "Varidât" adlı eserinin tercümesi okuyucuya sunulması amaçlandığından, Şeyh Bedreddin'in hayatı ve diğer eserleri konusunda ayrıca bilgi verilmemiştir. Çeşitli kaynaklarda bu hususta yeterli bilgi bulunmaktadır.

Tercümenin amacına ulaşması ve faydalı olmasını dilerim.

12 Aralık 1990
Dr. Cengiz KETENE

Can kuşun her zamân ezkârıdır vâridât,
Akl u hayâlin hemân efkârıdır vâridât.

İşidicek Hakk adını duydu cânım hub dadını,
Bildim kamu âriflerin esrârıdır vâridât.

Sıdk ile gönlüm sever görmeğe hem cânım iver,
Anın içün kim Hakk'ın envârıdır vâridât.

Ol dürr-i yekdânenin kadri bilinmez anın,
Bu dil-i vîrânenin mi'mârıdır vâridât.

Gerçi kütüp çok yazar ilm-i ledünden haber,
Cümlesi bir bahçedir gülzârıdır vâridât.

İlm-i Füsûs'la tamu odları söyünür kamu
Anın yerinde biten ezhârıdır vâridât

Muhyiddin ü Bedreddin ettiler ihyâ-yi din,
Deryâ Niyâzî Füsûs enhârıdır vâridât.

Niyâzî Mısrî kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد

وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

Bismillahirrahmanirrahim
Allah'ın adıyla

Âhiret işlerinin, câhillerin iddia ettiği gibi olmadığını bil. O işler buyruk, bilinmeyen gayb ve meleklerin dünyasıyla ilgili olup, câhil halk tabakasının iddia ettiği gibi, gözle görülen dünyayla ilgili değildir.

Peygamberler ve halis kişilerin söyledikleri doğrudur. Fakat temel nokta onları anlamamadır. Bunu iyi bil ve hiç şüphelenme ki, cennet, köşkler, ağaçlar, huriler, mallar, ırmaklar, meyvalar, azap, ateş ve benzerleri rivayetlerde söylendiği ve eserlerde anlatıldığı gibi, sadece görüntülerle izah edilemez; onların başka anlamlan da vardır. Bu anlamları, velilerin hâlisleri bilmektedirler.

İbâdetlerin amacı, gönülleri ölümlü varlıklardan sıyırıp, ebedî ve yüce varlığa yöneltmektir. Fâni varlıklara bağlı bir gönülle

bin yıl namaz kılsan dahi, hiç bir sevap elde edemezsin.

Bu beden baki kalmayacağı gibi, ölümden sonra dağdan bölümlerinin yeniden birleşmesi de, mümkün değildir. Ölülerin diriltilmesindeki amaç, bu değildir.

Sen nerdesin ey gafil!

Dünyaya daldığın için, Allah'ı anlama yolundaki çabaların azalmıştır. Bu nesneler ve olgunluklar, senin düşündüğün gibi değildir. Fakat sen Hak'tan uzaklaştığın için, onlara yönetmiyorsun. Şayet bunları anlayabilirsen, onları kendine amaç edinip, gönlünü Allah'a yöneltebilirsin.

Sen, meyvelerle ve başka şeylerle aldatılan çocuğa benzersin. Çocuğa dersten ürkmesin diye, hoşuna gidecek şeylerle benzetmeler yapılır. Sen bu gafil gönlünle Allah ve peygamberleri tanıdığını ve kitaplar okuyarak, ne istediklerini anladığını mı sanıyorsun?

Dersle uğraştığın sürece, Hakk'ı idrak etmekten daha da uzaklaştığını bilmelisin!

Allah'ın buyruğu, kendi zatının gereğidir. Sözle, harflerle, Arapça veya başka bir dille izahtan münezzehtir. Kalem her şeyin gerçeğidir, kendine dair ne hal meydana gelirse yazmaktadır. Huriler, köşkler, ırmaklar, ağaçlar, meyvalar ve benzerlerinin tümü, hayal âleminde gerçekleşir, duyu âleminde

gerçekleşmez; bunu anla!

Cin de aynı şekildedir, adı da bunu gösterir; zira görünen duyulardan gizlidir. Onu gören kişi zahirde gördüğünü sanır, gerçek öyle değildir. O, ancak hayal gücüyle kavranabilir.

Ulu Tanrı Kur'ân'da buyurmuştur ki:

"Gaybı bilinmeyeni , Allah'tan başka kimse bilmez. İlimde ilerlemiş olanlar ise, O'na inandık derler." Bunu ancak akıl sahipleri düşünebilirler.

"Elif ve lam, ismi umûmî hale sokma belirtisidir. Gerçekte bilen yalnız bir ve kahhar olan Allah'tır. Bütünün bütünde olmasında şüphe yoktur. Yani, varlıklar her nesnede ve hatta her zerrede vardır. Görmüyor musun tohumda bütün ağacın var olduğunu ve bütünün ağacın her bölümünde oluştuğunu?

Ağacın bütünü meyvada mevcuttur. Her bölümünde bir tohum vardır, böylece bütün buradadır ve ondan oluşmaktadır. Aynı şekilde bütün âlemler, kâinat **"özden"** meydana gelmektedir ve asıl da bütünden gerçekleşmektedir. Bütün kâinat bir zerrede vardır ve buradan imân sahibi kişiler gizli sırrı anlarlar. Bütün alemler insanda bulunduğu, ancak gizli olduğu ve bu gizlilik örtüsü kalktıkça, o zaman **"Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim; beni bilsinler diye insan-**

ları yarattım" sözünün sırrı ortaya çıkar. Bilen yine Allah'tır, ondan başkası değildir. Bütünde münezzehtir ve yine nitelikleriyle nitelenmiştir. Bir nurla mumun fitili yanar, o halde binlerce alevle yanan gönül ışığı nasıl olacaktır. Ey gerçek peşinde koşan yolcu!

Sen de ümitsizliğe düşme, tehlikeleri aştıktan sonra, ışığa kavuşabilirsin.

Bazı insanlar birbirilerine ibâdet ederler veya dirhem ve dinarlara, paralara , yiyeceklere, övünç ve kibirliliğe bilmeden ibâdet edip, Allah'a ibâdet ettiklerini sanırlar. Ulu Tanrı âyeti kerimede buyurmuştur ki:

"Doğrusu biz emaneti göklere, yeryüzüne ve dağlara sunduk". Bilgi sahibi kişiler bu emanetin Allah'ı anlamak olduğunu söylemişler. Ben, bu sözle, Allah'ın sureti anlamına geldiği düşüncesindeyim, çünkü Âdem, Allah'ın sureti biçiminde yaratılmıştır. Onun sureti bütünün suretidir ve yalnız insanda bulunur, başka varlıklarda bulunmaz. Böylece de göklerdeki ve diğerlerindeki aslın yorumuna gerek kalmaz. Onlar kendileri bunu yüklenmekten kaçındılar, insan, madde olarak bunu yüklendi ve yüce Rahman'ın suretini kabullendi; daha önceleri zâlim ve bilgisiz iken, sonradan âdil ve bilgili oldu.

Seni Allah'a yaklaştıran her şey, melektir, rahmandır, ondan başkasına yaklaştı-

ranlar ise iblistir, şeytandır. Seni ulu Tanrı'ya yönlendiren güçlerin, meleklerdir, bedenî şehvetlere yönlendiren güçlerin ise, şeytanlardır.

Ey kişi!

İçin melekler ve şeytanlarla doludur; galip gelen kararı verir. Cinler ise, ikisinin arasındadır

Yeryüzüne düşen her yağmur damlasının bir sebebi vardır. O bölgeye yağmuru yağdıran sebep, melektir. Kendisi melekten oluştuğu gibi, sebeplerin her biri de, melekten ibarettir. Her damlaya melek dersen, damlayı sağlayan sebep dolayısıyla doğru söylemiş olursun?

Her damla içinde, melekler vardır dersen, yine doğruyu söylemiş olursun, çünkü, bölümlerden dolayı, melekler vardır. Bu da, melek adı verilen bir suretin yansıtılmasını engelleyemez.

Şunu bil ki, ceza, rahmet, acı, lezzet ve benzerleri bütünden oluşur. Fakat Allah, bütün bunlardan münezzehtir, zîrâ bunlar izafidir ve inişinin gereğidir.

Görmüyor musun?

Gerek insan ve gerekse yılanın ağzındaki tükürük su, kendisi için uygun olup, başkasına zehirdir. Her ikisindeki hayat gerçeği, onlardan kopmamışsa da, onlardan arındırılmıştır. Doğru olan şudur ki, Allah kâinatın

bütünüdür.

Bil ki, Allah'ın ortaya çıkmada, zâtî bir eğilimi vardır. Bunun da gerçekleşmesi, ancak küçük nesnelerle ortaya çıkışı ile olur. Sevgi de, bu zatî eğilim ve özün gereğinden ibarettir Yüce Allah,

"Ben gizli bir hazineydim bilinmeyi istedim; beni bilsinler diye insanları yarattım" sözleriyle buna işaret etmektedir. Diğer bir izahla

"Gerçekleşmesi için yarattım, tesbit ettim ve ortaya çıkardım" denilmektedir. Bu anlamla, bazı şeyhlerin tahayyül ettikleri sevgiyi öğrenme anlamı arasında büyük fark vardır.

Dikkatli ol.

Bir toplumun başları olan hatip, imam ve diğerlerinin amaçları, Hakk'a yönelik olmayabilir. Bu durum, onlardan uzaklaşman için yeterlidir. Şayet amaç onları doğru yola yönlendirmek ise, ibâdetin temeli, hedeflerinin Allah olduğu yönündedir. Bu temel yok olursa, ibâdetleri de yok olur ve toplulukları kötülükler içinde kalır. Kötü topluluklardan uzaklaşmak yeğdir.

Var olanın Allah olduğunu O'ndan başkası olmadığını bil; amaç da, yine Allah'tır; O'ndan başkası değildir. Ya MAKSÛD, ya da MEVCÛD demeleri, bunu gösterir. Birbirileriyle ters düşseler bile, Allah bütün nesne-

lerde vardır. Çünkü aşamalar bakımından hepsi varlık ve tezat içine girmektedir. Allah, onlardan münezzehtir. Batıl da bir varlık olarak, Hak'tır ve batıl oluşu nisbidir. Bütün varlık aşamaları, cisimler âleminin içindedir. Bu cisimler yok olunca, ruhlar ve diğer mücerredâttan başka her şey yok olur. **"Mirsâdü'l-İbâd"** adlı eserin yazarı bir örnekle cisimleri katar ve ruhları da aşamalarına göre şeker kamışı, beyaz şeker, bitki ve küp şekerlere benzetmiş; bu arada ruhları cisimlerden ayırma yanılgısına düşmüştür. **Hâlbuki gerçek öyle değildir insanın bedeni ruhtur, Hak'tır; suretlerin birikmesiyle yoğunlaşmıştır. Suretler ortadan kalksa da, ortağı olmayan, bir olan Allah kalır.**

Hak etki yönünden Allah'tır. Etkilenme yönünden ise, kul ve mahlûktur, mahkûm ve yeniktir. Bundan dolayı bütün işler Allah'a aittir; suretler ise, araçlarıdır. Kulun suretinde görünümünde Hak'tan başka bir şey yoktur. Fakat kul yanılgıya düşüp, kendisinde Hak'tan başka özgün bir varlığın işi ve seçimi bulunduğunu sanmış tır. Bu yanılgı, onun gafletinden ileri gelmektedir. Tıpkı iş yapan sanatkârın, iş yaparken kendisinin ve âletinin ayrı birer varlık olduğunu sandığı yanılgısı gibi. O âletin esas işi yaptığım sanırsa, bu düşüncesi beğenilmez; çünkü gafletinden gerçekleşmektedir. Gerçeği bilip, işi

ve seçimi kendisine bağlayıp ve bunların Allah'tan geldiğini anlarsa, bunda yerilecek bir husus yoktur. Zira mahsûs iş mahsûs suretten çıkmıştır ve böylece o fiilin faili odur. Bu aşamadaki iş, görünüşte insanın fakat gerçekte Allah'ındır. Doğru olanı da, bu şekilde olanıdır. Bilgin kişi, düşünüp, yaptım derse, gerçeği söylemiş olur. Câhil bunu söylerse inandırıcı olmaz. Araştırıp, gerçeği ortaya çıkarmak için, işi yapanın işini hissetmesi ve seçmesi gerekir. Zira istediğini yapar, istemediğini bırakır; çünkü işler, Allah'ın isteğiyle tahakkuk eder; iç ve dış sebeplerden dolayı, aşamalar ve örneklerin gereklerindendir. Bunlar birleşip ortaya çıkınca, istek de zorunlu olarak ortaya çıkar ve sonuçta işler de gerçekleşir. İnsan, işleri bırakmaya muktedir olduğunu sanır; hâlbuki durum öyle değildir. İşleri yapmamak da, aynı şekildedir. Böylece yapanın gerçekleşme sırasında elinde hissinden başka bir şey yoktur. Hayvanların yaptıkları çelişkili işler, onları seçim yapma yanılgısına düşürebilir; hâlbuki gerçek, duyduklarındır. Kargaların çöplükleri eşmesi, horozların gece yarılarında ötmesi ve diğerleri, basit halk tabakasına bilinen anlamda seçim yapma hakkı düşüncesini uyandırır. Bu sadece sözlerin yanlış olanıdır. Aklı yetmeyen karşı gelse bile, keşfin verdiği budur.

Kâinat cinsi türü ve özü yönünden kesin olarak kadîmdir ve onun ortaya çıkışı zamanla ilgili değil. zâtidir. Karşıtlıklar Hak'tan doğar. Hak bunların bir kısmından hoşlanır, bir kısmından hoşlanmaz. Doğuş, öz ve aşamalar gereğidir. Buna karşı çıkılmaz. Eylemlerin düzene, kendisine yakınlaşmaya, olgunluklar edinmeye yarayanlarına razı olur; aksine razı olmaz. Bu durum, bir adamın, sakin iken yapmayı istemediği bir işi, kızınca yapmasına benzer. Allah'ın iradesi zatın ve aşamaların gereği anlamındadır. Zahirde düşünen kişilerin sandığı gibi suçlar ve fevâhişler ahlâksızlıklar, Allah'ın emriyle ortaya çıkmaz.

Ulu Tanrı zâlimlerin söylediklerinden münezzehtir. Allah'ı arayan, hastaya benzer; aranan olgunluklar, sağlığa; cahillik ile Hak'tan uzak kalma da hastalığa benzer. Nasıl ki, bir hasta kendini doktora teslim edip, bir gün yeniden sağlığına kavuşmak ümidiyle, istediğini yapmasına izin verir, emirlerini yerine getirir, ilaçların acılarına karşı sabır gösterir ve tedavideki türlü acılara dayanıklı olmaya çalışıp, gayret harcıyorsa ki bu gerçekleşmeyebilir de, işte arayan kişi de böyledir. Zira sağlığın temel şartı doktorun söylediklerine uymaktır; çünkü bu bir araçtır; türlü acılar sonunda sağlık elde edilir veya edilmez. Ama çaba göstermesi

gerekir ve doğru olan da budur. Hasta doktoruna, beni sağlığıma kavuşturuncaya kadar senin emirlerine riayet etmeyeceğim derse, bu akla uygun düşmez. Hakikati arayan kişi de, engelleri aşmak için çaba göstermeli ve ben istediğim gerçekleşinceye kadar şeyhlerin söylediklerine uymayacağım dememelidir. Zira böyle bir durum bilgi istememenin belirtisidir.

Kişi kendi menfaati için uğraşmalıdır; zamandan medet ummamalıdır. Uğraşma yolu ile amacına kavuşursa, isteği yerine gelmiş olur. Kader istediğini elde etmesini engellerse, mazur sayılır.

Allah'a ulaşmanın en iyi yolu, dünya işlerini bir yana bırakmaktır. Allah'a ulaşma isteğinde bulunan birçok kişiye bu yol önerilince, der ki isteğim yerine gelmeyinceye kadar dünyayı bırakmam. Bu da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durumdur. Bunlar ve peygamberler tıpkı çocuk sahipleri gibidirler. Zira onlar çocuklarına olgunluk kazandırmak için, gerçekte var olmayan bazı nesnelerle korkutup, umutlandırmaktadırlar. Fakat çocuklara söylenenler masum yalanlar olabilir. Şüphesiz ki peygamberlerin söylediklerinin bunlarla alakası yoktur. Peygamberlerin söylediklerinin gerçek diğer anlamlarını dinleyenler bilgi derecelerine göre düşünebilirler. **Arifler gerçeği bilirler.**

Mesela bir kişiye şunu yaparsan, sana nurdan iki kuş verilecektir dendiğinde, arifler bu iki kuşla ilim ve hünerin kastedildiğini bilirler. Hâlbuki dinleyenler alelade kişilerin bildiği anlama geldiğini sanırlar. Bu da doğru değildir. Burada söylenenler peygamberlerin bilgisi dahilindedir. Benzeri rüyada da görülür. Zira rüyada görülen görüntü gerçekte başkadır. Fakat birçok kişinin karşılaştığı bir durum olduğu için, görüldüğü gibi olmadığı anlaşılmış; izahına çalışılmış ve anlamları bilinmiştir. Peygamberlerin yolunda başkalarına yol yoktur. Başkaları basiretsizliği devam ettirirken, veliler erenler keşif yolu ile bunu anladılar.

Şöyle bir düşün!

Halk bu hususta ne gibi sanılar içindedir?

Allah'a varmanın yolları çeşitlidir; onu tatmayan bilmez.

Allah selamet versin Hazreti İsa aleyhisselâm, ruhuyla diri, cesediyle ölüdür. Ancak o Allah'ın ruhu olduğundan dolayı ve ruhanî yanının üstünlüğü dolayısıyla ölmemiştir. Ruh ölümsüzdür; ondan dolayı ölmemiştir, dediler. Karar üstün olanındır; bu da cesedi ölmedi anlamına gelmez; çünkü bu imkânsızdır; bunu anla!

(Hicri) Sekiz yüz sekiz yılı Cuma gününde yeşiller giyinmiş iki kişi gördüm. Birinin elinde, Allah'ın selamı ona olsun İsa'nın ölüsü

vardı. O iki kişi, sanki bana İsa'nın bedeninin öldüğünü ima ediyorlardı. Allah daha iyi bilir. Halk tabakasının iddia ettiği gibi ölü bedenlerin yeniden dirilmesi, doğru değildir. Fakat öyle bir zaman gelebilir ki, insanlardan kimse kalmazsa, yeniden topraktan babasız anasız insan doğar ve daha sonra evlenmeyle çoğalır.

Cennet ve cehennem ile ayrıntılarının anlamlarının, cahillerinin akıllarından geçen anlamlarla ilgisi yoktur. Melekler ise melekût alemindendir. Görülmeleri ancak varlık içinde olabilir; zîrâ melekût varlığın batınındadır. **Öyle ki, iyiliğe yol açanlara melekler, kötülüğe yol açanlara ise, şeytanlar ve iblisler denir.** Belki de kişiliğe bürünüp, insanların istidadına göre görüntü şekliyle ortaya çıkabilir ve insan onu diğer sair varlıklardan sanabilir. Hâlbuki gerçek öyle değildir; o kişinin gördüğü görüntü iç görüntüdür ve onun içindir ki, gören gözünü kapatsa bile, görüntüyü görebilir. Hak'tan yüz çeviren, hisleri cüz'i olan kişi şeytandır. Gönlü yasaklardan arınmış uyuyan bir kişinin rüyaları sonuna kadar gerçekleşebilir.

Bilginler ruhun soyut varlıklarla bağlantılı olduğunu ve onda olayların yansıdığını söylerler. Bu durum öyle olabilir. Belki de gördüğü onun dışında değildir; fakat uyanık iken düşündükleri rüya olabilir. Halk tabaka-

sının iddia ettiği gibi rüyada görülenler ayrı şeyler değildir. Kişi uyanıkken tasavvur ettiğini uykudayken de görebilir. Dileğim onların söyledikleri değil, benim söylediklerimin doğru olmasıdır. Uyuyan kişi uyanıkken gördüğü, işittiği ve tasavvur ettiğinin dışında bir nesneyi görmez. Kendisine uygun düşeni görür. Şayet gördükleri karşılaştırma ve soyutlarla bağlantı sonucunda tahakkuk etseydi, kişi o halde, daha önce hiç görmediği, duymadığı ve gerek kendisi, gerekse de kendi soyundan olanların gönlünden, hatırından geçirmediği çok güzel şeyler görebilirdi Fakat gerçek böyle değildir. Zira gördükleri, düşüncesi sonucunda oluşturduğu nesnelerdi. Gönül tasavvur yapmaktan hiç bir zaman boş kalmaz. Düşünceler dâima uyanıkken ve uyurken insanın aklından geçer. Düşüncelerin arınma ve hallerine göre rüyaya da doğru aktarılması ve hatırlanması mümkündür. Sözün kısası rüya, uyuyan kişinin düşündüklerinden ibaret olup, görüntülere dönüşür. Söylendiğine göre **"Ulu Tanrı, ilk önce bir cevher yarattı ve daha sonra kâinatı o cevherden var etti".** Buradaki cevherden maksat, ilk varlığın Hak suretiyle ortaya çıkmasıdır. Yüce Tanrı söylediklerinden daha yücedir ve herşeyi daha iyi bilir.

Şunu bil ki, zikirler ve dualar gönlü matluba Allah'a yönlendirmek içindir ve bir

bağlantıdan başka bir şey değildir. Etki yapan yönelıştir. Yönelişten birçok nesne ortaya çıktığı gibi, gaflet ehline saklı kalan hususlar da aydınlanır. Amelsiz iklim, tıpkı imansız bir amel iş ve bedensiz ruh gibidir.

Mütekellimler kelamcılar, Allah her şeye muktedirdir ve istediğini yapabilir derler. Bu da, Allah'ın kâfire küfrü ve zâlime zulmü istediği anlamına gelir ve bir anlamda da, küfür ile zulmün onun iradesi ve seçimi ile ortaya çıktığı demektir.

Ebu Ali İbni Sînâ ve benzerleri Allah'ın varlığının kendini gerektirdiğini zatı vacibdir söylerler. Yani onun varlığı kâinatın varlığından değişiktir; fakat kâinata etki yapmıştır demektedirler. Hâlbuki ikisi birbirinden ayrı ve farklıdır; tıpta ateşle su gibi arasında ters etki vardır.

Bu inançların ikisi de yanlıştır ve sırf cehalet ile bilgisizlikten ileri gelmiştir. Allah zâlimlerin söylediklerinden münezzehtir. Allah'ın isteği ve seçimi kâinatın isti'dâdına göredir. Ulu Tanrı'nın buyurduğu **"Allah istediğini yapar ve dilediğini hükmeder"** sözleri, bir şey için ne dilerse, onu yapar anlamına gelmez. Yani tasavvur ve tahayyül edilen, birbirine zıt olan İslâm, küfür, zulüm, adalet, taş, ağaç ve diğerlerinde istediğini gerçekleştirir anlamını taşımaz. Buradan çıkarılan anlam şudur:

Allah'ın isteği ve dileği, o nesnenin isti'dadı doğrultusundadır. İsti'dâdında bulunmayanı istemez ve dilek isti'dada bağlıdır. Kâinatın tümü isti'dâdına göre ortaya çıkmıştır. İrade bu şekilde olup, bunun karşıtı ile ilişkisi yoktur. Allah istediğinden başka bir şey yapmaz ve istediği de isti'dâdın dışına çıkmaz. İstediğini yaparken, nasıl olur da özde ortaya çıkanı yapmasın?

İnsan bazen üzüntüye kapılabilir ve bu üzüntünün sebebini de bilmeyebilir. Hâlbuki bunun bir sebebi olmalıdır, onu bilse üzülmezdi. Fakat onu içinde duyar ve üzülür. Allah daha iyi bilir.

"Allah'tan başka ilâh yoktur" sözü, kâinatta ondan başka tapılacak yoktur anlamındadır.

"Melek, köpeği bulunan eve girmez" hadisi, sahibinin gönlünde köpek niteliği bulunan kişinin meleklik aşamalarından hiç birinde şansı bulunmadığı anlamındadır. Allah bilir.

Câhiliye döneminde insanlar görülen putlara tapıyorlardı. **Bu çağda ise kuruntuya dayalı putlara tapıyorlar.** Umulur ki Allah gerçeği ortaya çıkarır ve ona taparlar; tıpkı mutlak varlığa ibâdet etmenin gerekli olduğu gibi.

Allah adı, bütün işlerin kendinden çıktığı ve bütün olgunluklarla nitelendiği için yüce

varlığa verilmiştir.

İşler, sıfatlar, durumlar ve olgunluklar görüntüler olmadan ortaya çıkmaz. Bütün görüntüler bütün olgunlukları gerçekleştirir. Görüntülerin değişikliğine göre, nesneleri değişik gösteren görüntüler meydana gelir. Bunlardaki çokluk görüntüdedir; bir olan ise Allah'tır ve bütün görüntülerde tecelli eder. Görüntülerin her biri, şekil bakımından diğeriyle çelişkilidir; ama gerçekte ise aynıdır. Görüntülerin her birinde şekil itibarı ile kendine özgü vaziyetler ortaya çıkar. Gerçekte ise bütün durumlar birdir.

Bir kişi, **"Ben Allah'ım"** derse, mutlaka doğrudur; çünkü varlık koşulsuz olarak Hakk diye adlandırılır ve bu ister bütün nesneler, isterse bir kısım nesneler ondan ortaya çıksın veya çıkmasın, ister vasıflandırılabilsin veya vasıflandırılmasın durum aynıdır Görünüş bakımından her nesneye Allah'tan ayrıdır denebilir, çünkü şekil bakımından bütün ondan çıkmıştır".

Gerçekten de bütün birdir. Yaratıcı dendiğinin doğruluğu gibi, Rezzak demek de doğrudur. Başkaları da tıpkı bunun gibi, Allah ve kul da öyledir. Çoklukta aykırılık yoktur. Esasında değişiklik sadece anlam ve değerlere göredir. Değerlerle tahakkuk yapılmaz. Çokluk sadece hayallerden ibarettir. Hadisi şerifte işaret edildiği gibi

"Allah vardı ve onunla başka hiç bir nesne yoktu" ve Bestami'nin söylediğine göre

"O şimdi de, tıpkı daha önce olduğu gibidir." Âyeti kerimede de

"Her şey yok olacak ancak o bakidir" sözleri bunu gösterir. Allah'ın buyurduğu gibi

"Dünya hayatı bir oyun ve oyalanmadır." Yani yaşamda insanları Hak'tan alıkoyan uğraşılar vardır ve bu da oyalanma anlamındadır. Hak'tan başka hiç bir nesneyle uğraşmayan ve Hak'tan ayrı nesnelerden başka bir meşgalesi bulunmayan, iki yönü olan insanın saygı ve kiniyle yasak ve mübahını iyi değerlendirmesi gerekir. Hakk'a götüren ve başkasına yönlendiren iki yöndeki uygun olanını ifâ etmek ve olmayanını ikbah (kötü görme) ve yasak etmesi lazımdır. Sema'da böyledir. Samimi fakirler vakitleri elverdikçe sema' yapabilirler. Zira onlar güzel bir ses duyunca, gönüllerini Allah'a yönlendirir ve dünyayı tamamıyla bir tarafı bırakarak Allah sevgisiyle doldururlar. Allah'a ulaşmayı gerçekleştiren işi bir Müslümanın yasaklaması helâl midir?

Duyduğuma göre tarikat erbabı birkaç sınıfa ayrılan odunlar gibidirler. Bir sınıfı kuru olup, ateşle yapılan en ufak temasla tutuşur ve kül oluncaya kadar sönmez; ya-

nınca da ateş olur. Bu durumun şu sözlerle bağlantısı mümkündür; **"Fakirlik tahakkuk edince, baki olan Allah'tır."** Diğer bir sınıfı ise o kadar nemlidir ki, nemi gidip kuruyuncaya kadar uğraşırsan tutuşmaz. Orta sınıfa gelince, her iki sınıftan oluşup hiç uğraşmadan tutuşur ve tamamlanıncaya kadar sönmez sınıfın yanısıra, zorlu bir uğraşıdan soma tutuşup ihmal edildikçe ve nemi tükeninceye kadar sönen sınıfları içine alır. Bu yolda istekli olanların örneği de böyledir; **"Adetleri çiğneyen olağanüstü sonuçlar elde eder."**

Bölüm:

Allah bütünden münezzehtir, bütün ondadır ve o da bütündedir. Bütün hallerde gereğinden ayrı kalınmayan bir gerektir. Görünüşe göre bu bir hayal olup gerçekleşmesi imkânsızdır. Fakat oluş ve ortaya çıkış ard arda görünüşte ortaya çıkar. Her ne kadar o bunun içinde bulunsa da, o bundan münezzehtir. Gerçeğe göre oluşun var olması Hak'tır. Varlığın da görünüş itibariyle olması mümkündür ve somadan tahakkuk etmiştir. Yüce Allah **"Acı ve tatlı sulu iki denizi birbirine kavuşmamak üzre salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır; birbirinin sınırını aşamazlar."** diye buyurmuştur. <u>Mümkün Hakk olmayacağı gibi, Hakk'ın da mümkün olması imkânsızdır. Fakat görünüş</u>

itibariyle her ikisi birdir ve gerçekte Allah' tır. Gerçeğin dışında bir varlık söz konusu olamaz. Başka nesne ancak itibari sayılır. Diğer bir deyişle bütünle yürüyüp damgasıyla damgalanmıştır. Fakat o bütünden münezzehtir. Şeref zulmet ve keder görünüşlerle ortaya çıkar ve onlara göre orantılı aykırılık gösterir. Allah'a göre bütün nesneler aynıdır. Hakikatta ondan başka varlık yoktur. Bin suretle ortaya çıksa da, yine o birdir. Ulu Tanrı bütünde, bütün de onda ortaya çıkar. Gerçeğine bakılırsa görünüş ve görülen aynıdır ve aradaki farklar itibarîdir. Allah yerine göre bütün varlıklarda ortaya çıkar ve bu çıkış varlıkların isteğine göre değildir. Allah'ın isteği ve iradesi, zatının gereğidir. Bu husus câhillerin ve medrese âlimlerinin iddia ettiği gibi değildir.

Allah Teâlâ'nın **"Onu yapıp, ruhumdan üfledim"** buyurması, O aşamaya getirilmesi anlamındadır. Bu aşamada beden istenilen şekle göre düzeltilir ve bu durum sebepler doğrultusundaki maddenin istidâdıyla hâsıl olur. Kabiliyeti yerine getirilirse, üfürmekle dile getirilen ruh ikisinin ilgisiyle ortaya çıkar. Üfürmek sözü, bedenin yaşantısıyla izah edilirse, bu doğru olmaz. Sadece terkip olarak söylenebilir. Söz, gülüş ve insanlarla hayvanlar arasındaki farklar da böyledir. Fakat bu farklar özde değil, bileşimdedir ve

her aşamada özel bir görünüşle ortaya çıkar. Hayvan aşamasında ruh olarak görülen bu öz, insan aşamasında konuşan nefis olarak görülür ve dışarıdan hiç bir şey değildir. Hayvanda hayvan olan öz, insanda insan olmuştur. Farklar ise, istidada göredir. Bedenden ayrılan öz, bu şekilde, surette ortaya çıkmıştır. Bu öz suretin bozulması ile bozulmaz. **Öz bakidir; değişmez ve ortaya çıkması için bir şekle ihtiyacı vardır.**

Bizim görevimiz yol göstermektir; dostların görevi ise, çalışıp çabalamaktır. Sonsuz olan gönül evreni, zamanla değişir. Acele etmeye gerek yoktur. Her yemişin bir mevsimi vardır. Fakat boş oturmamak, çalışmak gerekir.

Şunu bil ki, göklerdeki güçlerle, öğeler ve benzerlerinin güçleri meleklerdir. Peygamberlerin bu husustaki sözleri de, benim sözlerim anlamına gelmektedir ve câhillerin iddia ettiği gibi değildir.

Allah Teâlâ'nın zatının aslıyla bilinmez demenin anlamı, bu âlemdeki bütün şekillerde vardır; bunu bil!

Allah, bu şekillerle ortaya çıkar ve sonsuza kadar devam eder. Allah'ın zatının aslına varan bir kimse ortaya çıkar ve hakikata varmış olur.

Anlamalısın ki, mutlak varlık, zatının varlığı için gereklidir. Zira birbiriyle ters düşen

varlıkla yokluğun gereği yoktur denilirse, doğru değildir. Biri diğeriyle nitelendirilemez. Varlığın yok olması mümkün değildir ve yokluğun da var olması mümkün olamaz, ikisi de birbirinden vazgeçemez. Özel bir imkânla var olması imkânsız olan mutlak varlığın başka bir varlıktan oluşunu kazanması gerekir. Böylece de kendi varlığında yokluk olur ve varlığından kati nazar edilir. Zatına dayanarak yoklukla vasıflandırılabilir ve yukarı da geçtiği gibi bu imkânsızdır. Keza aynı şekilde başka sayılan varlığın da mevcudiyeti imkânsızdır. Zira tahakkuk olmadan önce varlığın tahakkuk etmesi gerekir. Buradaki amaç, mutlak varlıktadır ve bu da imkânsızdır. Mutlak yokluk diye bir şey yoktur. Mutlak varlığın var olması gereği tespit edildi. Bütün varlıklar onda var olur. O da yüce Allah'tır. Yine bütün varlıklar onun görünüşüdür ve görünen odur. Ayrıca görünüş de ondadır.

Şunu bil ki mutlak varlık olan yüce Allah'ın her aşamada iki özelliği vardır.

Biri etki ve fiildir; diğeri ise etkilenmektir.

İlkinde varlık Allah'tır ikincisinde de âlemdir, yaratılmıştır ve meydana gelen olaydır; bunu anla!

Mutlak varlık olan Allah Teâlâ her ikisinin arasındaki mutlak oluş ve birleşimle bağımlılıktan dolayı mutlak varlıktır. **Allah Teâlâ ne**

bütündür, ne de parçadır. Zira bütün ve parçanın başka bir anlamı vardır. Gerçek var olma ve yok olmadan önce gelmektedir. Gerçeğe başka varlıklardan soyutlanmış olarak bakıldığında parça görülüyorsa da, her iki yönü içine almaktadır. Adı geçen mutlak varlık bütünden bir niteliktir, ondan daha üstün bir aşama yoktur, o her şeyin üstündedir ve bütün ondadır; o da bütündür ve bütün odur. Bu aşamada varlığın ne başlangıcı, ne sonu, ne görünüşü ve ne de görünmeyişi aşamaları yoktur. Diğer aşamaları da buna göre değerlendir!

Zîrâ, O bütünden arınmış mutlak bir varlık sayılıp, bütün onda tahakkuk etmiştir. Diğer bir deyişle, özel ve ebed diye bir olay yok, her ikisi birdir.

Yüce Allah'a dair iki değerlendirme vardır:

Biri belirtilmemiş olan değerlendirmedir ve buna göre ona birdir ve uludur denir.

Diğeri ise, belirtilmiş olanıdır; buna göre de, ona bir ve güzel denilir. Bu iki değer **"iki el"** ile izah edilir. Aynı zamanda iki elle, Allah'ın karşılıklı her iki niteliği görünmeyen görünen, alan veren ve bunun benzeri olan bütün karşıt nitelikler de açıklanır. Allah Teâlâ 'nın Adem'i iki eliyle yarattığını Hz. Peygamber hadisi şerifte belirterek buna işaret etti. Allah ve kâinatın görüntüsü de

böyledir. Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem **"Allah Teâlâ'nın Adem'i kendi suretinde yarattığını"** söylemiştir. Kur'ân'da da böyledir. Bunun anlamı şudur ki:

Allah Adem'i kendi olgun suretinde yarattı.

Buradaki suret manevidir; hissi değildir. Zira Hak teâlanın Rabb ve İlah aşamasında görünür bir sureti olamaz. Allah bundan münezzehtir. Onun görülen sureti kâinatın gerçeklerinde ortaya çıkmaktadır. Manevi görülmeyen sureti ise, Allah Teâlâ suretinde tecelli etmektedir. Bu ikisi insanları yaratan iki el anlamındadır. Âyeti kerimede de

"Elimle yarattığıma secde etmeni engelleyen nedir? " sözleri bunu belirtir. Bundan dolayı da **"Duyuşu ve görüşü idin, demiş, fakat kulağı ve gözü idim denmemiştir."** Ulu Tanrı

"Biz emâneti sunduk" âyeti kerimesiyle, bütün varlıkları birleştiren ilâhî görünüşü, bu görünüşte yaratılan ve yeryüzünde halifelik mertebesine ulaşan inşam işaret etmektedir.

Uykuda görülen rüyalarla olaylar ve açıkça görülen diğer şekiller, esasında bilgi ve birlik aşamasının belirtileridir. Bunlar Allah yolunda kendim adayan kişiye birer uyarı olup, yüce amacına ulaşması için savaşması gerektiğini gösterir. Bu da işin tadına varma

ve birliğin gerçekleşmesidir. Bunlar rüyada gördükleriyle farklıdır ve bunların benzerleri birliğin belirtileridir ve aralarında büyük aykırılık vardır. Bunları ancak ermiş kişi bilir.

Mesela kendini Allah yoluna adayan kişi kendinden geçmiş ve uyumuş değilken, bedeninin yayılıp, bütün dünyayı kapsayacak kadar genişlediğini görür. Yine bu kişi yeryüzündeki dağları, ağaçları, ırmakları, bahçeleri ve bütün varlıkları da kendinde görür. Ayrıca bütün varlıkları kendinde gördüğünü sanır ve gördüğü her nesneye bu benim der. Kendi nefsinden başka hiç bir nesne görmez. Gördüğünü kendi nefsiyle karşılaştırır. Yine özünde zerre ile güneşi eşit görür ve aralarındaki farkı anlayamaz. Zamanı da bir bütün olarak görür; başlangıç ile sonu ve ebedle ezeli de göremez. Bu Âdem zamanıdır ve bu da Hazreti Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin zamanıdır demekten de tuhaflık hissediyor. Zira başlangıçta sonun bir olduğunu ve sanki zamanın değişmediğini gördüğünü zannetmiştir. Daha sonra bu görünüş ve çokluktan da uzaklaşıp, yeni bir ruh haletine bürünür. Bazen dünyanın varlığına, bazen da yokluğuna inanır ve bu yokluğun içinden bütün nesneleri görür ve şaşa kalır. Daha sonra bütün nesnelerin yok olduğunu görür ve bunu anlatmaya gücü yetmez. Bundan soma çokluk alemini içice görür ve

burada bir saat durur ve ardından kendine gelir. Bu söylediklerim bazı arkadaşlarımın başından geçen olaylardır. Nesneler için söylenenler, birliğin belirtisidir. Gönlün bazen varlığa bazen yokluğa yönelmesine dair sözler de, esasında birlik aşamasının göstergesidir. Çokluk için söylenenler ise, açıkça ortaya çıkan olayların işaretidir. Her gördüğü nesne için bu benim demesiyle ilgili sözler ise birliğin belirtisidir. Bütün bunlar Hak'tan gelen uyarılardır. Amaçlanan birlik, hali hazırdaki tatlı görünen birlik değildir. Gerçek amaçlanan birlik bunun çok üstündedir. Allah yoluna kendini adayan kişi, bu birlikle bütün nesnelerin kendine bağlı olduğunu ve bu nesnelerin kendi kişiliğinde bulunduğunu hisseder. Bu aşamayı izah etmek mümkün değildir ve bunu tatmayan tadını bilmez. Bundan dolayıdır ki, **birlik üç kısımdan meydana gelmiştir:**

İlmi Birlik: Bu birlik, ağızdan ağıza dolaşarak ve kitaplardan okuyarak elde edilir.

Uyarıcı Birlik: Bu birlik Allah Teâlâ tarafından verilen birliktir. Uyurken rüyalarla, gerçek olaylarla veya ilham yolu ile sunulan birliktir. Bu birlik birincisinden üstündür.

Eğlenme ve Coşkulu Birlik: Bu birlik hepsinden üstün olup, amaçlanandır.

Tasavvuf gerçekleşince münafıklık başlar. Gerçek sofi, gözlerin görmediği, kulakla-

rın duymadığı ve hiçbir insan gönlünün hatırlamadığı olayları görür. İnsanlara akıllarının alabildiği ve onlara uygun olanları anlatıp, söylediği halde öldürülmesine neden olabilecekleri ise, gönlünde saklı tutar. Bu durumda nasıl münafık sayılmaz?

Seriyyis Sakatî'nin sözlerinde de buna işaret edilmektedir: Allah rahmet etsin Seriyy, bu hususta şöyle der:

Tasavvuf üç anlamın adıdır. Mutasavvıf bilgi ve hünerinin aydınlığı hiç sönmeyen, kitapta açıkça izah edilen ilme dair çelişkili üstü kapalı bilgi vermeyen ve Allah'ın bilinmesini istemediği hususları kerâmetleriyle ifşa etmeyen kimsedir.

Burada söylenebilir ki, gerçeğe varan kişi bildiklerini izah etmelidir. Bunda münafıklık yoktur. Şaşılacak husus ise şudur, inançta iki karşıt olan düşünceyi bir araya getirdi. Hâlbuki bunda da şaşılacak bir husus olmaması gerekir. Zira her biri yerine göre gerçektir.

Allah'ı bilen kişilerin, **ilme'lyakin, ayne'lyakin ve hakka'lyakin** anlamlarına dair değişik görüşleri vardır; bunu bil!

Bunları buraya aktarmama bir faydası olacağını sanmıyorum. Bu fakirin aklına gelen ve yalnız birlikte değil, aynı zamanda yiğitlik ve cömertlikle de ilgisi bulunan bazı söylenenleri zikredelim.

Buna örnek olarak sadece kulaktan kula-

ğa duyulan ve görülmeyene **ilme'l yakin** denir.

Görerek öğrendiği ise, **ayne'l yakin**dir.

Kendi yaptığı bir iş ise de, **hakka'l yakin**dir.

Böylece ilme'l yakin şüphe götürmeyen bilgidir. Fakat görülmemiştir. Ayne'l yakin ise, görerek bilmektir. Hakka'l yakin ise de, kendisidir. Birlikte gerçekleşmesi için şunlar söylenir:

Kişi Hakk Teâlâ'nın varlığını başka bir etken olmadan ve şüphe kanıtı aramadan bilirse, ilme'l yakindir.

Bunu tanık, kanıt ve gözle görüp anlamaya çalışırsa, bu duruma da ayne'l yakin denir. Bu sözler esasında rüya ve gözle görmeyi değil, hünerin olgunluğunu ifade eder. Zira Allah benzerden ve benzetilmeden münezzehtir.

Kişi Allah'tan başka bir varlığın bulunmadığım ve bütün varlığın Allah olduğunu bilirse, buna hakka'l yakin denir. Zira bu Hakk'la gerçekleşmiştir. Bu durumda varlık kalmaz; bütün varide Allah Teâlâ'nındır. **Allah'ı anma, anan ve andan birdir ve bu da Allah'tan başka bir varlığın bulunmadığı anlamındadır.** Allah varlığın gerçeği dolayısıyla anma, anılma ve anılan üçüde birdir. Bu da ilme'l yakindir. Hakke'l yakin ise, kendini Allah yoluna adayan kişinin bunda tahakkuk

etmesi anlamına gelir. Ben bu aşamada dilde dolaşan ve görülen anısın gerçek anısın sureti olduğunu gördüm. Gerçek anısın da gönülde oluştuğunu gördüm ve bundan dolayı gönüle anış adı verilmiştir. **Gönüle aynı zamanda Hakk adı da verilir.** Bütün, bir olmuştur. Bu tıpkı suyun rüzgâr estiği zaman dalgaya dönüştüğü hale benzer. Hâlbuki gerçekte dalga sudan başka bir şey değildir. Gönül ve anışta da durum aynıdır; anış, bütün gönlü kaplar ve böylece gönül bütünüyle anışa dönüşür. Dildeki anış gönüldeki anısın suretidir ve aynı şekildedir. Fakat gönül şekilden münezzehtir. Ama aşama, kesinlikle bunu böylece yüklenmemi gerektiriyor. Bundan da şu anlaşılıyor ki: Gönülde iki düşünce birden birleşemez. Çünkü gönüle gelen düşün ce, o aşamada başka bir düşünceye yer bırakmayacak kadar onu kaplar. Bu da tıpkı deniz suyu gibidir; esen rüzgârın etkisiyle dalgalanır ve bu dalga şeklim rüzgâr esip dalga devam ettikçe başka bir biçimde düşünmek imkânsızdır. Bunu iyi anla!

Öyle sanıyorum ki, bu ince konuyu benden önce kimse ele almamıştır. Allah daha iyi bilir.

Bazen kendimi gayet latif olarak görürüm; bu görünümün sebebi ise, bedenimin şeklidir. İşte bu letafet de, bedenî şekille ilgilidir. Ortada görülen nesne bu latif gö-

rüntüdür. Latif olan buharın da, letafeti yoğunlaşmadan görünmez; yoğunlaşınca, bulut olup görünür. Bulutun bu biçimi buhardan farklı bir nesne değildir; buharın ta kendisidir; yoğunlaşmış ve ona başka hiçbir varlık eklenmemiştir. Şahıslarda görülen letafet de aynıdır; yoğunlaşınca görünen bir biçim kazanır. Bu sadece bir örnek olup, gözlemlere dair söylediklerimize işarettir. İnsanla buhar arasında hiç bir yönden benzerlik yoktur.

Bazı zamanlar okumaya dalmış meşgul olduğumda, gönlüme sanki pırıl pırıl parlayan bir takım kişilerin görüntüsü düşer. Düşüncelere dalar ve bu kişilerin görüntüsü beni meşgul eder. Her ne kadar bu düşünceyi gönlümden atmaya çalışırsam da, atamam. Bir de bakıyorum ki, ertesi gün o kişi beni ziyaret etmeye geliyor ve böylece onu bilfiil görüyorum. Hazreti Rasûlüllah sallâhü aleyhi ve sellem buyurmuştur ki:

"Peygamberlikten sadece müjdeli sözler geriye kaldı." Yine Hazreti Peygamber buyurmuştur ki:

"İyi rüyalar peygamberliğin kırk altı bölümünden biridir." Böylece Peygamber, rüyaları peygamberliğin ayrıntı kısımlarından biri saymıştır. Bundan dolayı Allah'a ulaşmak isteyen kişi rüyalardan vazgeçmemeli ve yorumlarını da takip etmelidir. Zira

onları bilmede büyük faydalar vardır. Onlarla birçok bilinmeyen olay aydınlatılabilir. Kendini Allah yoluna adayan kişinin sağlığı ve kötü halleriyle iyi rüya sahibinin de hal ve durumları rüyalarla anlaşılabilir. **İyi rüyalar gören kişinin aydınlanması için gösterilen Allah'ın ışıklarından bir ışık parçasıdır.** Bir gece bu ışıklı rüya beni de bağladı, kendimden geçtim; şaştım; ızdırap ve büyük haz duydum ve o esnada aşağıdaki beyti dile getirdim:

Ey nefs göz daima Allah'ın adını an ve kederden ölüver

Yüce Allah'tan başka hiç kimseye ihtiyaç elini açma

O esnada etrafımda bir grup fakih öğrenci de vardı; durumumdan etkilenip, benim için korktular. Bu öğrenciler arasında **Mısır'daki Barkukiye Medresesi** müderrislerinden olan **Mevlana Seyfeddin** vardı. İlk başta **Şeyhuniye müderrisi Mevlana Zâde**'yi gördüm. Fakat ikinci defa baktığımda yerine yukarıda adı geçen **Seyfeddin**'i gördüm.

Şunu bil ki, görünüşün değişmesi, yani bir kişinin görünüşünün başka kişinin görünüşüne geçmesi tek bir nesne gibidir. Bazen bir kişiyi başka bir kişi gibi görür. Bu da dileğini anlam olduğuna dair bir belirtidir ve o gruba uygun olup, özel kişiyle ilgili değildir. Görüntü de o kişiyle ilgili değil, başka biçim-

de uyarılmak için gösterilen ve birliğe delalet eden ayrı bir durumdur.

Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

"Âdem'e bütün isimleri öğretti, sonra eşyayı meleklere gösterdi." Buradaki isimler Allah'ın isimleridir. Allah'ın isimlerinin olgun görüntüsü, meleklerin değil, olgun insanın belirtisidir. Bundan dolayıdır ki, bütün bu isimleri olgun insana öğretti ve onu bu adlarla şekillendirdi. Bu bir şereftir; taş gibi eşyayı belirten harfleri bilmek bir hüner değildir. Çünkü bunları bilmek kolay bir iştir ve gerek insanoğlu gerekse melekler arasında herhangi bir övünç kaynağı sayılmaz.

Gökler, yeryüzü, öğeler ve benzerlerine vekil kılman melekler, bunların içindeki Allah'ın iradesiyle ortaya çıkan güçlerdir. Onlar göz açıp kapayıncaya kadar süren kısacık süre içerisinde bile Allah'a itaat etmekten geri kalmazlar. Meleklerin başlangıçtan sonsuza kadar Allah'ın adını andıklarını Yüce Allah âyeti kerimede şöyle belirtmiştir:

"Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız." Şeytanlar ise, insanın kanı içinde akan ve nefsin hayvani şehvetlerini gösteren içindeki güçlerdir. Bu güçler insanı Allah ve şeriata karşı gelmeye sürükler. Allah'ın selamı üzerine olsun Peygamber hazretleri buna şu sözleri ile değinir:

"Şeytan kanla birlikte dolaşıyor".

Ey câhiller!

Sizler Allah'ın, Peygamberlerin ve velilerin söylediklerim anlamıyorsunuz. Akıllarınızın eksikliği, gönüllerinizin bulanıklığı, âhiretle ilgili gafletiniz ve aşırı derecede dünyaya bağlılığınız, sizi gerçeklerden uzaklaştırmıştır ve gerçeği öğrenmenizi engellemiştir. Fakat doğruluğunuz da yanlış yola sapmanız içinde yer almaktadır. Bundan dolayı şeriat düzenleyicisi de bunu size acıdığı için böyle tesbit etti. Çünkü sizin doğruluğunuz cehaletinizde yer almaktadır. **Aynı zamanda kader meselesi hakkındaki en bilginiz, en cahilinizdir.** Gözleriniz bunu görmemiştir, bunun sebebi Peygamber ve bütün velilerin bilmemesinden değil; onlar bunu güneş bildikleri gibi bilirler. Fakat akıllarınızın eksikliğinden dolayı, size ve aşağılık kimselere izah etmiyorlar. Sana gelince, eğer sen de içini temiz tutarsan belki söylediklerini anlayabilirsin.

Hidâyeti dileyen kişi büyük iyilik ve olgunluklarını küçük, ufacık suçlar, kusur ve zararlarını büyük görmelidir; yoksa ondan da ümit yoktur. Bilmelisin ki, kulun Kur'ân'daki dünya, yaşantı ve âhiret işleriyle ilgili konuları bilmesi gerekir ve böylece zamanını orantılı olarak dünya işleriyle âhiret işleri arasında ayarlamasını bilmelidir.

Kur'ân otuz Cüzdür. Dünya işleriyle ilgili cüz, birden biraz daha fazladır. Hâlbuki âhiret işlerine dair cüzler, geriye kalan yirmi dokuz cüzdür. Kur'ân'ın bu şekilde düzenlenmesi, esasında insanlara bir uyarıdır. Bu uyarı insanlara ve âlimlere dünya ve âhiret işlerine ne oranda süre ayırmalarını göstermektedir. Allah daha iyi bilir. Allah'tan gelen emirlerden biri de budur.

Şunu bil ki, isimler, nitelikler ve işlerin hepsi kabiliyetlere bağlıdır. Bunlar olmayınca, onlardan da bir şey ortada kalmaz. Bu sırra dair haberi de kaderin sırrı bana bildirmektedir. Allah daha iyi bilir. Allah'a hamdolsun bu konulardaki bilgileri Yüce Allah bana bildirdi. **Bu bilgiler kitap okuyarak ve öğrenim görerek elde edilemez.**

Cennet, esasında melekût âleminden ibarettir. Âdem aleyhisselam buradan çıkıp, yoğunlaşarak yeryüzüne aldığı şekille inmiştir. Âhiret işleriyle ilgilenen bilginler, âhiret yolu için gerekli olan bilgileri kitap ve sünnetten öğrendiler. Fıkıhla uğraşan bilginler de, dünya işlerine dair bilgileri ve alım satımlara dair meseleleri yine, o kitaplar ve sünnetten elde ettiler. Kişi, âhiret yoluna dair bilgileri elde etmek isterse, âhiret konularını ele alan kitapları incelemelidir. Fıkıh konularına dair bilgileri elde etmek istiyorsa, o halde, fıkıh kitaplarını okumalı ve incele-

melidir. Biri kalkıp, ben de kitap ve sünnetten yararlanarak bu bilgileri, âhiret ve fıkıh işleriyle ilgilenen bilgilerin eserlerini gözden geçirmeden elde edebilirim; onlar insandı, ben de insanım derse, doğru olmaz ve bu düşünce ömrü boşa harcamaktan başka bir işe yaramaz. Âhiret yolu da böyledir. İnsan ancak duygularla ilgisini kesip, Hakk'ı gözle göremeyeceğini idrak ettikten sonra ve Allah'ın sevgisiyle coşunca, Allah ona görünüş olarak görünebilir. Fakat bu çok az tahakkuk eden bir olaydır. Buradaki esas nokta gönlün saf bir şekilde Allah'a yönelmesidir. Bu gerçekleşirse, Allah görünüş olarak değil, anlayış şekliyle ve duyularla tecelli eder ve şüphe ortadan kalkar.

Ağacın,(Musa aleyhisselâma) **"Ben Allah'ım"** demesi, insanın bunu söylemesinin doğru olduğuna dair bir uyarıdır. Birinci şekilde belirttiğimiz gibiyse, doğrudur. Dünya Allah'ın görünüşü olduğundan dolayı, **"Ben Allah'ım"** diyen herkesin sözü de doğrudur. Çünkü bununla bütün Allah kastediliyor; bölümle hiç bir alakası yoktur ve konuşan insan değil, Allah'tır. Keza aynı şekilde insan konuşmaya başlayıp, **"ben Zeyd'im"** derse, bu sözleri doğrudur. Çünkü bu sözler Zeyd'in özüyle alakalıdır ve konuşan dil ile kıpırdayan ve etten oluşan bedenle yalandan uzaktan hiç bir ilgisi yoktur. Sözü söyle-

yen dil değil, Zeyd'in zatıdır. Bundan dolayı ağaç veya insan **"ben Allah'ım"** derse doğrudur. Bu itibarla her zerre de, **"Ben Allah'ım"** derse doğrudur. Ancak başka bir kişi **"O veya sen Allah'sın"** derse, doğru değildir. Aynı şekilde dil ben Zeyd'im diyebilir. Fakat bir başkası dile, o, veya sen Zeyd'sin diyemez."

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin; **"Allah vardı ve onunla başka hiç bir nesne yoktu"** sözleri, Allah'ın birlik aşamasından daha üstün bir aşamaya denildiğine dair bir göstergedir. Bütün nesneler de, bu aşamada ortaya çıkmaktadır.

Şunu bil ki, varoluş ile yok oluş ezelî ve ebedîdir ve dünya ile âhiret ise izafîdir. Görünen dünya fâni ve görünmeyen âhirete baki denmiştir. İkisi de ezelî ve ebedîdir. Ancak diğer ebedî olan âhirete verdir. Kişilerin elde ettikleri olgunlukların tatlan, huriler, köşkler ve cennetlere benzetilmiştir. Bunlara verilen adlar takma adlardır. Çünkü eksik, câhil ve kıt akılları bulunan kişilere gerçek bu vesile ile anlatılabilir. Onlara açıkça anlatılsa bile, dünya işleri ve lezzetlerinden geri kalmazlar. Bundan dolayıdır ki, bu yollara başvurulmuş ve bununla bu kişilerin şevkinin arttırılması amaçlanmıştır. Böylece bunlar Allah'a ulaşmak için ibâdetlere yönelirler ve büyük bir çalışmaya girişirler ve sonuçta

Hakk'ı idrak ederler. Allah yoluna girenlere başlangıçta böyle yapılmamış ve böylece dikkatleri çekilmemiş olsaydı, bilmedikleri yollara saparlardı. Allah gerçeği söyler ve doğru yolu gösterir.

Allah'ın selamı ona olsun Peygamber, hadisi şerifinde buyurmuştur ki, **"İnsanların ellerinde bulunanlardan uzak dur; insanlar seni sever ve Allah'ın katında bulunanlardan uzak dur; Allah seni sever."** Mükâfat ve tehditler doğrudur ve bunlar **Hakk'tan Hakk'a ve Hakk'la Hakk içindir.**

Ölmeden önce öl, ta ki ölümsüz kalasın. Zira dünyadan, dünyanın tatlarından ve şehvetlerinden uzak duran kişi, başlangıcı ve sonu olmayan gerçek varlığa kavuşur. Bu tür hayatta ölüm yoktur; sonsuza kadar devam eder. Fakat insanlar bu yaşantıyı değil, dünya yaşantısını istemektedirler. Diğer bir şık ise, ölmeden önce ölen ilahî ahlakı elde eder ve adı sonsuza kadar kahr. Adı sonsuza kadar kalan kişi ebediyen yaşar. Ayrıca üçüncü bir anlamı da şöyle: Geçici ve mecazı varlıktan vazgeçen, kendi varlığının Allah'ın varlık kaynaklarından bir kaynak olduğunu bilen ve ikilikten kurtulan kişi, sonsuza kadar diridir. Zira varlıktan başka bir şey geride kalmaz ve varlığın da yok olması imkânsızdır.

Hadiste cennetin sekiz, cehennemin ise yedi kapısı bulunduğu belirtilmiştir. Bundan

da şu anlaşılır ki, arş cennetin tavanıdır ve burçların göğü de cennetin yeridir. Burçların göğünün içbükeyi cehennemin tavanıdır ve bunların altındaki göklerin her biri de, bir kapıdır. Böylece cennetin sekiz kapısı vardır. Zira atlas adı verilen göğün altında sekiz gök vardır ve bu gökler şunlardır: Burçların göğü, Zühal göğü, Müşteri göğü, Merih göğü, Güneş, Zühre, Utarit ve Ay. Ay göklerin sonuncusudur. Yıldızlara ait göğün içbükeyi cehennemin tavanım oluşturuyorsa, altında yedi gök kalır. Her göğü bir kapı sayarsan, cennetin sekiz ve cehennemin yedi kapısı olur. Bunu yazınca Kur'ân'dan birkaç âyet okuyayım diye mushafi açtım ve şu âyetle karşılaştım: **"âyetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlara, göğün kapıları açılmaz ve cennete giremezler".** Bu da, göklerin cennetin kapıları olduğuna dair söylediklerimize bir işarettir. Diğer bir deyişle, cennetin kapıları olan gökler onlara açılmayacaktır.

Şafiî mezhebi ve diğer bazı kişilere göre kaza namazlarının düzenli bir şekilde kılınması vacib değildir. Hâlbuki diğer bazı kişilere göre ise bu vacibdir.

Durum namazın selamında da böyledir. **Hanefî mezhebi** ve bazıları, selamın namaz kılan kişi tarafından başını iki yana çevirip vermesi gereği üzerinde durmuşlar. **Maliki**

mezhebi ve diğer bazıları ise, selamın öne doğru verilmesi düşüncesini savunmuşlardır. Tahiyyât duasında da durum böyledir. **Şafiî mezhebi**nde olduğu gibi, bazıları bu duanın tıpkı normal halk konuşması türünde yapılabileceğini savunurlar. Bu duaya misal olarak da, evlenme duası gösterilebilir. Hanefî mezhebinde de olduğu gibi, diğer bazı kimseler ise, bunun caiz olmadığı düşüncesindedirler. Bu tür söylentiler birçok kez dışa dönük işler için yayılmıştır. Bu ve buna benzerleri hakkında düşünen kişiler, bütün dikkatlerini iç âlemin düzeltilmesi, arıtılması, ahlakın tehzip (süsleme) edilmesi yönüne çevirirler. Dışa dönük çabalar da, bunun bir aracı sayılır. Çabalar harcanacaksa, ne türde yapılacaktır ki, istenilen elde edilsin. Bundan dolayıdır ki, bu ve buna benzer durumlarda bunu gerçekleştirmek imkânsızdır.

Dışa dönük görünüşlerle uğraşan bilginleri Allah Teâlâ işlerini ıslah etmiş ve onları içi bırakıp, kabuklarla uğraşmaya yönlendirmiştir. Bu bilginlerin çoğunun içi yarılıp, bakıldığında, dünya sevgisi ve başkanlık hırsından başka, dinle ilgili hiç bir ize rastlanmaz. Allah onları rezil etsin.

Allah Teâlâ, Taha suresinde

"Ey Muhammed! Sana dağlan sorarlar; de ki; Rabbim onları ufalayıp savuracak, yerlerini düz, kuru bir toprak haline getire-

cek; orada ne çukur, ne tümsek göreceksin" diye duyurmuştur. Bu sözlerle kıyamette Allah varlığının ortaya çıkışı ve bir olan Allah'ın her yeri kaplaması anlamı çıkarılabilir. Bu durumda eğikliği bulunmayan ve bir olan Allah karar sahibi olur ve böylece dağların özellikleri ortadan kalkar. Bu zamanda ise, sadece birlik görünecek ve halk da bu birliğe davet edilecektir. Allah eğim ve eğiklikleri açıklayacak ve gönülleri yumuşatacaktır. Allah ve Rahman adları ile adlandırılan özün kararlarının kabulü için nitelikler belirlenecek ve böylece özün kararları ortaya çıkarken, niteliklere dair kararlar ortadan kaybolacaktır, izi kalmayacaktır. Yüce Allah, Enbiya suresinde şöyle buyurmuştur:

"İnkar edenler, gökler ve yer yapışıkken onları ayırdığımızı görmediler mi? ".

Bu âyetin tefsirinde şöyle deniyor: Göklerle yeryüzü yapışıktı. Ben de derim ki, bununla insan kasdediliyordur her halde. Gökler de, melekût âlemine dair bir işarettir ve yeryüzü ise mülk aleminin belirtisidir ve insan her ikisinin karışımıdır. Rahimde bir damla ve sıvı iken, onları yarıp ruhu üfürdük ve böylece mülk ve melekût izleri onda belirmeye başladı.

Gerçek sevgi odur ki, gönlün Allah Teâlâ'nın sevgisiyle dolsun ve dünya sevgisinden uzak dursun.

İhyâ-ül Ulûm, Kimyâü's Sa'âde ve benzerleri, gerçek Tahkik ilmi ile özenme Taklit ilmi arasında bir mesafe oluşturur. Bu da, dünyayı doğru yola götürme ve gerçeği arayan kişilere görünmüş güzel bir yoldur. Zira bunlar, gerçeği ararken neyin kendilerine uygun, neyin ters düştüğünü anlayacak kabiliyette değiller ve bilmeden tıpkı av köpekleri gibi boşuna çaba harcarlar. Şunu bil ki:

Cinler, meleklerden, şeytandan ve iblisten daha yaygındır ve bunların hepsi ruhlar âlemindendirler; cisimler âlemiyle hiç bir ilgileri yoktur. Bunlar bütün ve bölümden oluşan güçlerdendir. Allah'a yakınlaşmayı gerçekleştiren araç ve sebeplerden meydana gelen güçlere, melekler adı verilir. Allah'tan uzaklaştırıp, dünyaya yaklaştıran güçlere ise, şeytan adı verilir. Ulu Tanrı'nın âyeti kerimede **"Allah'la cinler arasında da bir soy bağı icad ettiler"** sözleri, bizim cinler meleklerden daha geneldir sözümüze dair bir kanıttır. Kâfirler, melekler Allah'ın kızlarıdır dediler. Fakat cinler ve şeytanlar Allah'ın kızlarıdır demediler. Yüce Allah bunlardan münezzehtir. Bu söylenenler, meleklerin de, cinler kavramı içinde yer aldığı anlamına gelmektedir.

Allah Teâlâ, Kur'ân'da buyurmuştur ki:

"Yağmur suyunu indirir ve onunla her türlü ürünü yemişleri yetiştiririz; ölüleri

de bunun gibi diriltip, çıkarırız; belki bundan ibret alırsınız." Bu da iki çıkış arasında fark bulunmadığım gösterir. Kıyamet günü dirilen cesetle çürüyen vücut arasında hiç bir bağlantı bulunmadığına işarettir. Keza aynı şekilde yerde çürüyen ürünlerle yeni yetişen ürünler arasında bir bağlantı yoktur; sadece benzerlik vardır.

Yüce Allah kitabında:

"Ey insanlar! Sizin yaratılmanız ve tekrar dirilmeniz tek bir nefsin yaratılması ve tekrar diriltilmesi gibidir," buyurmuştur. Bu âyet, dünyanın üst ile altı ve görünen ile görünmeyeni bir kişiye benzediğine işaret ediyor. Nesnelerin çeşitli olması, tıpkı inşam oluşturan üyeler gibidir. Nasıl ki üyelerin çeşitli olması insanın birliğini bozmuyorsa, nesnelerin çeşitli olması da dünyanın birliğini bozmaz. Zira dünya Hakk'ın görüntüsüdür. Bu işin temeli spor ve uğraşıya bağlıdır; sabit tutkularla ilgisi yoktur. Tutkulardan kurtulmak için harcanan çabalar çağ ve zamanlara göre değişebilir. Bundan dolayı da şer'î hükümler yasalar de değişebilir. Peygamberlerin hal ve tavırları bunun isbatıdır. Bütün peygamberler hak yolundadırlar; aralarındaki yolların farklı olması onları haksız gösteremez.

"Allah'tan başka tapılacak yoktur" diyen cennete girer. Bu sözü söylemenin birkaç

anlamı vardır:

1- Genel olarak bilinen huri, köşkler ve benzerleri anlamındadır.

2- Savaş sırasında esir alman kâfirlerin malları ve canları alındığı için, bu sözleri dile getiren kâfir bu durumlardan kurtulur ve güvenliğe kavuşur. İşte bu durum cennet sözüyle ifade edilmiştir.

3-Burada kişi, bu sözlerle kendini, malını ve ailesini korumak için kullanmış ve böylece cennete girmiştir.

4-Her iki dünyada ve kâinatta da Allah'tan başka bir varlık bulunmadığını bilen kişi, duyulan varlıklardan kurtulmuş olup, cennete girmiş sayılır.

5-Kendi kendine gerçekleşen ve varlığından kurtulan kişi, karanlık ve cehennemi varlığından kurtulmuş sayılır ve ebedî olan cennete girmiş olur ve orada korunur.

6-Her iyi duruma cennet ve her kötü duruma cehennem adı verilir. Birlik durumu iyi ulu bir durumdur. Allah'a şirk koşma durumu ise, kötü bir durumdur. **"Allah'tan başka tapılacak varlık yoktur"** diyen kişi, kötü durumdan iyi duruma geçer.

7-**"Allah'tan başka tapılacak yoktur"** diyen ve açıkça görülen, duyulan putlara tapmaktan vazgeçip, duyularla ilgisi bulunmayan ve görülmeyen Allah'a yönelen kişi,

duyularla ifade edilemeyen Allah'a ulaşır. Bu durum cennet ile ifade edilmiştir.

İşte bu içle ilgili yedi durum böylece tamamlanmıştır. Kur'ân'ın da içi ve dışı vardır ve iç kısmının da yedi izahı vardır.

Allah'ın selamları onlara olsun Peygamberlere de kelimelerin anlamları bildirilmiştir. Şunu bilesin ki, hem dünya hem de âhiretle ilgili her iyi ve yüce duruma cennet denilir ve aynı şekilde de, ateş, yılanlar, akrepler ve zakkumdaki durumlara kötü ve alçak dur tunlar denilir. Kitaplarda nitelendirilenler ve sözü edilen hurilerle köşkler ve diğerleri söylediklerimizin örnekleridir görüntüleridir. Bunların görüntü olduğunun deliline gelince, şöyle izah edilebilir: Kişi rüyasında kendini bir bağ veya yüksek bir köşkte görürse, bundan yücelik elde edeceği ve amacına ulaşacağı anlamı çıkarılır. Rüyalarda görülen görüntüler, âhiretteki görüntülerin cinslerindendir. Zira uyku, kısa ölüm gibidir ve uykuda görülen rüyalar, âhiret görüntüleri cinsindendir. Böylece âhiret, cennet, hurilet ve köşkleri iyi tam ve dikkatli ol, aldanma!

Bundan böyle okuyup, anlayıp ve inandıktan sonra salon ciddiyetini, harcamış olduğun çabaları ve çalışmalarını bırakma. Zira bilimler, buluşlar, olgunluklar, yükseltici durumlar ve üstün mertebelerin menşe'i bu

çalışmalara bağlıdır. Herhangi bir kişi yanılıp **"Dünya, âhiret, huriler, köşkler ve cennet böyleyse, gereği yoktur"** derse, katli mubahtır. Çünkü o delalete düşmüştür.

Şunu bil ki, kıyamet ekâbirler nezdinde(büyükler yanında) zatın ortaya çıkışın ve nitelikler saltanatının son bulması anlamına gelmektedir. Dilersen, ölen kişi için, kıyameti başlamıştır diyebilirsin. Yeniden dirilme aynısının tekrarıdır. Allah sözlerin de tam olarak belirtildiği gibi, ateş ve cahillikten sakınınız. Her peygambere vahiy yolu ile gelen bilgilerin tümü doğrudur ve her yönüyle amaçlananı içine alır.

Peygamber efendimizin döneminde bazı kişiler, bilmen kıymetin gerçekleşeceğini, Deccal'in ve Dabbetü'larz'ın ortaya çıkacağını bekliyorlardı ve bunların zamanlarında gerçekleşeceğini zannediyorlardı. Bu beklentileri kitaplarda da belirtilmiştir. Daha soma gelenler bu durumların kendi dönemlerinde gerçekleşeceğini sandılar ve bu hususta kitaplar yazanları da oldu. Bazıları bu olayların **üçyüzüncü yıl** içinde cereyan edeceğini, bazıları ise, Mehdi'nin ve **Hâtemülvilâye**'nin çıkışıyla birlikte **yedi yüzyıl ile sekiz yüzyıl** arasında gerçekleşeceğini ileri sürdüler. Hâlbuki peygamber efendimizin zamanından bugüne dek **sekiz yüz yıl** gelip geçtiği halde, onların söyledikleri ve câhil

halk tabakasının tahayyül ettiği gibi herhangi bir olay gerçekleşmedi. Bunların söylediklerinden hiç biri yıllar geçse de gerçekleşmeyecek ve iddia ettikleri gibi ölü cesetler dirilmeyecektir. Toz duman ortadan kalkınca, altındakinin eşek mi yoksa at mı olduğunu göreceksin.

Ulu Tanrı, **"Oysa Allah onları ardlarından çevirmiştir"** buyurmuştur. Benzetmek gibi olmasın, Zeyd nasıl bütün yönleriyle gövdesindeki üyeleri kaplıyorsa, Allah da bütün dünyayı kaplamaktadır. Zeyd'in gövdesinin her üyesi, onun isteğiyle kıpırdar ve iş yapar. Bu üyeler Zeyd'in açık görünüşüdür, O istediği biçimde her üye ortaya çıkar. Mesela elde tutmak, ayakta yürümek, dilde konuşmak ve kulakta dinlemek gibi işler, bu türlerdendir. Buna dayanarak konuşan duyandır, yürüyendir, tutandır ve bu kişi Zeyd'dir. Zeyd bütün bu işleri bir bütün olarak yerine getirmekte; çünkü o, bölünmeyi kabul edemez. Görmüyor musun?

Zeyd birini dövdüğü zaman, dövülen kişi, beni Zeyd dövdü der. Fakat Zeyd'in eli dövdü diyemez. Zira Zeyd bölünemez bir bütündür. Fakat el gövdede görünüş alanına çıkmıştır. Bu bedene Zeyd denmiştir, çünkü duygu yönünden arada fark yoktur. Yoksa gerçek Zeyd sözünü ettiğimizdir. Zeyd'in bütün üyeleri konuşur, döver, duyar veya

yürürse, işler bölümlere ait değil, bütüne aittir. Mesela her bölüm bir bütün olarak ben Zeyd'im dese, bu durum Zeyd'in çokluk halinde bulunmasını gerektirmez. Yüce Allah'ın da böyledir. **Benzetmek gibi olmasın, beden nasıl Zeyd'in görüntüsü ise, dünya da Allah'ın görüntüsüdür.** Bundan dolayıdır ki, bütün işler ona isnat edilir. Allah'tan başka söyleyen, duyan, hareket eden ve iş yapan yoktur.

Yüce Allah **"Eğer kasabaların halkı inanmış ve bize karşı gelmekten sakınmış olsalardı, onlara göğün ve yerin bolluklarım verirdik. Ama yalanladılar, bu yüzden onları, yaptıklarına karşılık yakalayıverdik,"** buyurmuştur. Bu da şu demektir: Varlığı duyulanlar yolumuzda uğraşıp, çaba harcasaydılar onlara mülk ve melekût âlemlerinin yollarını açardık; her iki âlemin gerçeklerini aydınlatan ilâhi ilham ve bilgileri kolayca verirdik. Gökler melekutün ve yeryüzü de mülkün belirtileridir. İnsan konuşan nefis ve bedenden ibarettir ve her birinin rızkı ve gıdası vardır. İnsan nasd bedeninin bölümleri için uğraşıyorsa, aynı biçimde ruhunun bölümleri için de uğraşmalıdır. Akıllı kişi odur ki, ruhunun rızkı için koşar. Bunun aksini yapan hüsrana uğrar.

Hazreti Peygamber, **"Çağınızın günlerinde Allah'ın solukları vardır; çalışın ve onları**

kazanmaya balan" demiştir. Bunların anlamlarıyla olgun kişilere dair belirtiler bulunduğunu anladım. Hazreti Peygamber, **"Kişi sevdiği toplumdan sayılır",** demiştir. Zira nesneye yaklaşan nesne ile belirlenir.

Buraya kadar yazılanlar, Allah rahmet etsin Şeyh Bedreddin Simavnalı'nın **"Varidât"** adlı eserinden yazılmıştır.

Her Peygamber ve veliye yaşadığı çağda karşı çıkılır, inkâr edilir ve ona pek az kişi inanır. Fakat ölümünden sonra ismi ebedileşir, insanların çoğu ona inanmaya başlar ve sevmeye yönelirler. Acaba bunun sırrı nedir?

Buna cevap olarak şunları söylüyorum:

İlk olarak onu kıskananlar, ona karşı çıkar, etrafa hakkında kötü dedikodular yaymaya başlarlar. Bu dedikodular halkın fikrini karıştırır ve inançlarını azaltır. Ölümle birlikte ceset ölür; fakat gerçek olağanüstü anlamlar kalır ve böylece sevilir ve ona inananlar artar.

İkincisi ise, peygamber veya veli onlarla birlikte yaşarken onu görür, konuşur ve içli dışlı olurlar. Bundan dolayı da, aradaki sevgi ye inanç özelliği zayıflar.

Üçüncüsüne gelince, Gerçek aşamalı olarak ortaya çıkar.

Dördüncüsü de, daha önceki hususlardan güçlü olup, insanlar peygamber ve velilerin

normalin dışında oldukları kanısında yanılıyorlar. Onları yemek yerken ve çarşılarda yürürken gördükleri için şaşırıyorlar ve o da bizim gibi insandır diyorlar. Onlar peygamberin yemek yememesi, çarşıda yürümemesi ve bizim gibi in san olmaması düşüncesindeydiler. Böyle sandıklar için âyetlere de dil uzattılar. Onların düşüncesine göre Kur'ân'da peygamberin olağanüstü işler yapabileceğini söylüyor. Onlar ayrıca peygamberin istediklerini yerine getirebileceğini de talep etmektedirler; onu böyle görmeyince, tıpkı daha önceki çağlarda yaşayan benzerleri gibi, peygamberleri inkar etmeye başlarlar. Onların bu tutumları çürük iddialara dayanıyordu. Belli bir zaman geçtikten sonra, akılları eksik olanlar, çağlarındaki olgun kişileri inkâr ederler; hâlbuki daha önceki olgun kişileri de görselerdi, yine inkâr edeceklerdi. Şimdi yaşayanlar da, onlar gibidir. Bu tür olağanüstü niteliklerin peygamber ve velilerde bulunmasına dair beyinlerinde yerleşen düşünce sahipleri bu düşüncelerden vazgeçemiyorlar. Hâlbuki bu düşünceler şimdi olmayacağı gibi, gelecekte de gerçekleşemez. Onların şimdiki veliler inkâr edip, geçmiştekilere inanmaları bundandır.

Allah daha iyi bilir, **sıradan kişilerin ibâdeti bir alışkanlıktır; henüz yolun başlangıcında olanların ibâdeti ise, bir korku**

ve temennidir; yolunu ortasındakilerin ise, yüce makamlara ve kerametlere erişmektir. Yolun sonuna varmış olanlara gelince, onlarınki şeriatın sınırlarını korumaktır. Allah'a varmak için sarfedilen çaba ve çalışmalarla ona yönelmenin sonu yoktur. Zira Allah'a dair bilgilerin ve Allah yolunda yürümenin sonu gelmez ve o yolda yürümenin de sonu yoktur. Daha önce söylenenler Allah yolundaki çaba ve uğraşılara dair değildi. O söylenenler sadece bazı ibadetler ve lüzumsuz işler için geçerlidir. Sırf Allah'a yönelmek, zihin açıklığı ve düşünmeyi gerektirir. **İnsanlar Allah'ı tam anlamıyla bilselerdi, ona sadece sayılı kişiler ibadet etmezdi.** Fakat Allah gönüllerini mühürledi, onlar da kendi istek ve tahayyüllerine göre nesnelere ibâdet ettiler. Aslında gerçek bu değildir; fakat bunda bir hikmet vardır ve böyle olması gerekir.

Savm-i visal hiç iftar etmeden birkaç gün oruç tutmak mekruh değildir; yasaklanması ise, haram olmasından ileri gelmemiştir; fakat bu yasaklama bir yumuşatma ve koruma içindir. Bu yasak lehimizedir, aleyhimize değildir. Böylece yasak, haram değil; ama insanları korumayı amaçlamaktadır. Fıkıh usulünde de belirtildiği gibi, bu oruç tutulabilir ve bırakılabilir. Zorlama yoktur. Allah buyurmuştur ki, **"İçinizden adalet sahibi**

kişileri şahit gösterin". Fakat bununla kesin bir emir yoktur; sadece korumak ve şefkat anlamını taşır. Şahit göstermeyen kişi ne suç işlemiş sayılır, ne de Allah'ın emrine karşı gelmiş olarak gösterilir. Savmi visal da böyledir; tutan kişi için mekruh sayılmaz. Müslim, **Enes ibn Mâlik**'ten aktardığı hadisi şerifte de bu hususu belirtilir. Allah'ın selamı ona olsun Peygamber'e, bazı Müslümanların İbn Mâlik gibi Ramazan bittiği halde oruçlarına devam ettikleri haberi gelmiş; o da, bunun üzerine **"Ramazan uzasaydı da, iftar etmeyip oruçlarını uzatan kişiler bundan vazgeçseydiler";** diye buyurmuştur. Bu da fazla orucun haram veya mekruh olmadığını gösterir. Zîrâ eğer böyle bir durum olsaydı, Peygamber bunu yasaklardı ve hoş karşılamazdı. Peygamberin yasaklamayışı, bu orucun tutulabileceğini gösterir. Kendisinde bu orucu tutabilecek güç bulan kişi tutabilir ve sevap elde eder. Nitekim Hazreti Ebu Bekr'in altı gün, Abdullah bin Zübeyr'in yedi gün, geçmişteki salih kişilerin kimisi üç, kimisi yirmi beş ve kimisi de kırk gün iftar etmeden oruç tuttukları söylenmiştir. Kork gün aralıksız oruç tutanlar için, melekût âleminden bir güç onlara görünür ve bazı ilâhi sırları keşfeder demişler.

İnsan gayet Hazreti Peygamber'i rüyasında görürse kendi ruhunu peygamber

görüntüsüne bürünmüş olarak görüyor, demektir.

Bu olay, o sırada rüya gören insanın peygamberle bir ilgisi olduğundan gerçekleşir. Bu durum rüyada kişinin gördüğü insan ve diğer nesneler için de geçerlidir. İnsanın gördüğü rüya, belli bir durumu veya gördüğü kendisine ait bir olayı ortaya çıkarabilir. Arifle arif olmayan kişi arasındaki farklardan biri şudur; Arif olan Allah'tan sonra görür, arif olmayan ise, Allah'tan önce görür. Aslında ilk görüş Allah'a aittir.

Kıyametin gerçeğinde insanla hayvan arasında hiç bir fark yoktur. Bir gece sırtımı dayamışken, ruhumun içimde coştuğunu gördüm ve ondan, yanan bir odundan çıkan alevin sesi gibi bir ses duydum. Ayrıca karşımda ala yakın beyaz bir renk gördüm. Kendime geldiğimde, yanımdaki ocakta odunun tıpkı gördüğüm gibi yandığını, alev saldığım ve rüyamda gördüğüm şekilde ses çıkardığını farkettim. Şunu anladım ki, meydana gelen olay içimdekinin aynısıdır ve gönlümün varlık birliğinin etkisiyle tahakkuk ettiğini anladım. Böylece o benim; ben de, o olmuşum; sesi sesim, sesim de onun sesi ve coşkularım onun coşkusu, onun da coşkulan benim coşkum halini almıştır. Gördüğüm renk de, alevin rengi imiş. Hazreti Ebu Bekr Sıddık radiyallâhü anh,

"Hiç bir şey görmedim ki, onda Allah'ı görmeyeyim", demiştir. Diğer bir deyişle gönlünde ve nefsinin içindeki her görüntünün Allah'ın görüntüsü olduğu ve her şeyden önce nefsini gördüğünü belirtir. Böylece her şeyden önce Allah'ı gördüğünü belirtmesi doğrudur. Zîrâ Allah onun görüşü ve bütün gücü olmuştur ve söylenenler haktır. Hazreti Osman radiyallâhü anh **"Ben bir nesneyi gördüğümde, ondan sonra muhakkak Allah'ı görürüm,"** demiştir.

Bir gün ikindiye yalan evimde oturuyordum; güneş de yoktu, birdenbire aklıma ikindi ezanı okunacak ve onu duyacağım fikri aklıma geldi. Daha sonra bu düşünce birkaç kez aklımdan yine geçti ve gönlüme yerleşti. Bunun gerçekleşeceğini anladım ve o anda ben daha bunu düşünürken, ezanın sesini duydum. Gaybı bilinmeyeni ancak Allah bilir. Bazı anlarda hızlı güçlü yürüyüş yapmak içime doğar, yürüyorum gibi gelir bana ve bu durumu hem dokunma hem de işitme duyumla öğrenmeye çalışırım. Sadece işitmeyle yetinmem.

Yüce Tanrı, **"Allah'ın insanlara verdiği rahmeti önleyebilecek yoktur. O'nun önlediğini de ardından salıverecek yoktur."** buyurmuştur. Bu ayetin anlamlarından birisi de şöyledir: Allah, insanları bir peygamber veya veli yardımıyla hidayete doğru yola

götürmeyi isterse, O'nu önleyecek hiç kimse yoktur ve istediği şüphesiz gerçekleştirilecektir. **"Allah kâfirler istemeseler dahi, nurunu muhakkak tamamlar."**

Ruh, araçlar yoluyla ortaya çıkan bedene mahsus fiil ve hareketlere verilen addır. Bazı bilgin ve mütekellimlerin de söylediği gibi, bu olay bedenden soma ortaya çıkar. Misâl âlemi aracılığıyla ortaya çıkan nesneye de, ruh adı verilir. Ruh bedenin meydana gelmesinden iki aşama öncedir; çünkü misâl âlemi bedenden bir aşama öncedir ve görüntüsüdür. Ruhlar âlemi de, misâl âleminden bir aşama öncedir ve böylece ruh bedenden iki aşama öncedir. Belki de Hazreti Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem; **"ruhlar bedenlerden iki bin yıl önce yaratıldı"** hadisiyle bunu belirtmiştir. Burada iki bin yılla iki aşama kastedilmiştir. Bununla ruhların belli bir zaman süreci içerisinde ortaya çıkması gerekliliği yoktur. Allah'ın selamı ona olsun Peygamber, her aşamayı bin yıl olarak düşünmüş ve gönlüne nasıl gelmişse, öyle bildirmiştir. Bu durumun izahı belirttiğimiz gibidir; bunu ihmal etme, çünkü birçok olay bu şekilde ortaya çıkar. Peygamber'in bu düşüncesine göre tahakkuk eden halleri, câhiller izâh etmekten aciz kalmışlar ve onları olduğu gibi bırakmışlar. En uygunu budur ve onları Allah'ın ehli ve kâmiller bilirler.

Hazreti Peygamber'e görünen hallerin çoğu, duyular şekliyle kimsenin bulunmadığı durumlarda gerçekleşmiştir. Bu durumlarda ortaya çıkan haller, genellikle izah edilmesi gereken görüntü içinde olurlar, tıpkı Allah ehlinin katında olduğu gibi. Şayet,

"Neden Peygamber bunları açıklamadı ve olduğu gibi bıraktı? " denirse, cevabı şöyledir:

İzâh etme yetkisi yoktu ve o zaman gerekli olan şimdi gereksizdir. Şu gafillere ne denebilir. Çalışıp hakikatleri öğrenme yolunda bir çabaları olmadığı gibi, olgun kişilerin söylediklerim anlamak kabiliyetine de sahip değiller. Bu câhillerin yüzünden sıkıntıya düşen olgunlara acımak gereklidir. Zira bunları bu dalaletten kurtarmak için ellerinden hiç bir iş gelmez. Buradan kurtulanlar olsa dahi, başka bir dalalet vadisine yönelirler.

Ey kör ve mutsuz kişiler!

Niçin öğüt verenlere inanmıyorsunuz?

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, **"Kur'ân'ın dış ve iç anlamlan bulunduğunu ve iç anlamlarının da kendi içinde yedi iç anlamı daha içerdiğini"** belirtmiştir. Dış anlamla çelişkiye düşen bir izah yaparsak, dış anlamı inkâr ettiğimiz anlamına gelmez. Biz dış ve iç anlamın da içten yediye ayrıldığını söylüyoruz. Biz sekiz anlamı da bir araya

toplamışız. Kur'ân ve hadis dış ve iç anlamlarıyla haktır. Ancak mecazi gerçek olmayan bir anlam çıkarılırsa, uygun olmayabilir. Tıpta dünya gibi, ben uyurken veya uyku ile uyanıklık arasında iken, bana hitaben bir şeyler söyledi ve bu söyledikleri arasında, beni Allah'tan uzaklaştır sözleri de vardı. Sanki bu sözleri, ona söylemek istiyordu. Yine bir an uyku ile uyanıklık arasında iken, ruhumun bana göründüğünü ve bir ışık ve güneş parıltısı gibi vücudumu sardığını hissettim. Bu ışığın bir amacı yoktu. Sevinçten içimi heyecan ve ağlama kapladı ve sanki birisi bana ahiretle dünya arasındaki farkın, yaşlılıkla gençlik arasındaki farka benzediğini söylüyor gibiydi, veya benim gönlüme öyle geliyordu. Diğer bir deyişle genç olan bir kişiye belli bir durumdayken genç deniyor, belli bir süre sonra değişip, ona yaşlı dendiği gibi, dünyaya da bir zaman gelir âhiret adı verilir. Fakat diğer bir zamanda yine değişir. Bir gün sırtı mı dayamış, hafif bir uykuya dalmıştım, bütün varlığı Allah olarak görüyordum. Allah Teâlâ benim dilimle **"Ya Allah"** diye seslendi, bütün dünya sanki oydu ve dilim diliydi. O dille **"Ya Allah"** derken heyecandan kendimden geçtim.

Seven sevilene doğru gitmekte ve yaklaşmaktadır. Görmüyor musun, gündüz yaklaşınca, tan vakti gündüzden, gece yaklaşın-

ca da şafak kaderin yerini alır. Biri diğerini tamamladığından dolayı ikisi kardeştir. Böylece sabreden kişi, nesneyi olduğu gibi yansıtmamıştır. Bu vakit sabahtan gündüze kadar sabr ile geçer ve şu hükmü alır **"Akşamdan geceye kadar sabredip, hikmetler elde eder."** Hazreti Peygamber, şöyle buyurmuştur:

"Kim ki sabah edip bütün derdi dünya işleri ise, Allah'la hiç bir ilgisi yoktur ve Allah onun gönlüne dört özellik verir:

Sonsuza kadar peşini bırakmayacak üzüntü,

ebediyen bitiremeyeceği bir iş,

keza sonsuza dek zenginliğe kavuşmayacağı yoksulluk ve

hiç sonu gelmeyecek bir beklenti."

Sofi vaktin oğludur; o, vaktini tasalanmayla ve geçmişi düşünmekle boşa harcamadığı gibi geleceği de fazla düşünmez. Çünkü uzun bir ümitle vaktini Allah'a yönelmekle, kendini arındırmakla ve o zaman içerisinde Allah için gerekli olanları düşünmekle geçirir. Sofinin tanımları şöyle yapılabilir: O, sadece bir yolu ve bir geleneği seçmemiştir. Her zaman ve ne şekilde olursa olsun Allah'la birliktedir. O, Allah'tan başkasına bakmaz. Bazen insanlarla alakadar olup, gönüllerinin Allah'a bağlanması için çaba harcar; bazen da kendisi Allah'la alakadar

olur ve bu iki alakadarlık arasındaki farkın önemli olmadığını görür. Her ne kadar iki durum arasında fark varsa da, ikisi de Hak'tır. İşler niyetlere bağlıdır ve sofi kişi de vaktin oğludur.

Gerçeği arayan kişi küfür aşamasına varıp, geçmezse, imanını tamamlamış sayılmaz. Şunun bilinmesi gerekir ki, küfür iki Müslümanlık arasında yer alan bir aşamadır ve bu aşamada duran kişi münafık olmuştur. Bu aşamada durmamak için Allah'a sığınırız. Allah'a ham d ve şükürler olsun ki, biz bir süre o aşamada kaldıktan sonra, geçmeyi başardık.

Bazı arkadaşlarımı üzüm bağımı kollamakla görevlendirmiştim. Onlardan birkaçı bana bir halk çocuğunun bağa girip, üzüm yemek istediğini, onlardan birinin çocuğu tokatladığını anlattı ve ilave etti ki, çocuk tokatı yiyince yere düşmedi, ancak kendisi tokatın etkisiyle yere düştü. O şurada kendisiyle çocuk arasında epey bir uzaklık varmış, ancak çocuk ona, gözünün aynası gibi görünmüş ve kendisi tokattan daha çok etkilenmiştir ve yere düşmüştür. Hâlbuki çocuğa hiç bir etki yapmamıştır. Bu çok tuhaf bir durum zira tokadı yiyen çocuk olduğu halde yere düşen, o kişi olmuştur.

Tüccar kesiminden bir genç ara sıra bize uğruyordu. Bu genç doğru insanları seviyor-

du. Bana şu olayı anlattı:

Bir gece uyuyorken, bir erkek gelip, onu uyandırmış. Uyanınca adama bakmış, bir de ne görsün yüzü pırıl pırıl bir ışık saçıyor ve bu ışık evi aydınlatıyor. Fakat saçtığı ışık lambadan çıkan ışıklara benzemediği gibi, diğer hiç bir enerji kaynağından çıkan ışıklara da benzemiyordu. Diğer ışıkların vermediği alışılagelmiş parıltısından ayrı bir tadı varmış. Adam bir süre hiç bir şey söylemeden beklemiş, daha soma ortadan kaybolmuştur. Onun gidişiyle ev kapkaranlık olmuş. İkinci gece de gelip, uyandırmış. Daha sonra üçüncü gece gelip, uyandırdığında yanında tıpkı kendisi gibi ışık saçan diğer bir kişiyi de getirmiş. Bunun üzerine gördüklerim üçüncü günün ertesi gününde bazı arkadaşlarına anlatmış. Bundan soma gözüne görünmez olmuş ve aradan iki üç gün geçtikten soma hastalanmış. Hastalığı o kadar ağırmış ki öleceğini sanmış.

İnsanlarda bulunan anlayış, görüş ve fiiller, soyut varlıklarda ve bu varlıklardan daha üstün olanlarda da yoktur. İnsan aşamasındaki varlıkta görülen olgunluklar diğer aşamalarda gerçekleşmiyor. Çünkü insan yüce Allah'ın göründüğü aşamadır. Bundan dolayıdır ki, Allah şöyle buyurmuştur:

"Sen olmasaydın gökleri yaratmaz ve meleklere insana secde edin emrini ver-

mezdim". Akli külli, nefsi külli ve onların üstündeki varlık aşamalarında, insanda bulunan anlayış bu şekilde görülmez. Ancak insan aşamasında görülür. Varlık esasında bütünden arındırılmıştır. İlimdeki olağanüstü işleri, görüş ve anlayışları idrâkeden varlıktır. Fakat bu durum imkânsız ve görünüşlerle tahakkuk ediyor. Sen de bunu anla ve kılavuz gibi izle.

Akıl, nefs, ruh ve gönlün varlık olduğunu bil. Bunlar aşamaları dolayısıyla varlığın birer aşamasıdır. Allah bu aşamalarda değişik şekillerde tecelli eder ve bir aşamadan diğerine geçer. Kimi zaman gök, kimi zaman melek, bazen öğe, bazen da maden, bitki, hayvan veya insan şekliyle ortaya çıkar. Bazen en aşağıdakilere kadar iner, bazen da en üsttekilere kadar çıkar. Öğeler şekline giren, daha sonra madenler şeklini alan ve sonra sırasıyla bitkiler, hayvan ile insan şeklide de bürünen odur, Allah'tır . **Bütün bu şekilleri alan mutlak varlık olan Allah'tır.** Farzı mahal şekil ortadan kalksa bile, yalnız varlık kalır Allah kalır. **Mesela insan keçiyi yiyince, keçi insan olur.** Bütünü düzenleyen ve bütündeki nefs de odur. Şekilden sekile geçen odur. Buna dayanarak diğer bütün görünüşleri ölçebilirsin. Buna dair Allah'ın salat u selamı ona olsun ve Allah yüzünü şereflendirsin **Hazreti Ali ibn Ebi Tâlib** ker-

remallâhü veçhe şöyle buyurmuştur:

"Levh benim, Kalem benim, arş ve kürsi ile diğerleri de benim." Bugün de Allah, varlık şekline bürünüp, velilere görünebilir. Çünkü Allah kulun şeklini almaya muktedirdir. Bu hususa dair **"Risâle-tü'lKuşeyriyye"**'deki kerametler bölümünde iki sözün yer aldığı belirtilmiştir. Geceleyin otururken bir kelebek kandilin etrafında dönmeye başladı ve daha soma birkaç kez kendini kandilin ateşine çarptı; soma yanmış gibi yere düştü ve cansız olarak öyle kaldı. Belli bir süre öyle izledim, fakat kelebekte hiç bir yaşantı belirtisi yoktu. Gönlüm öldüğüne karar kıldı. Ancak o andan Ebâyezid'in nasıl bir karıncayı alıp, üfürerek dirilttiği aklıma geldi. Ben de kelebeği alıp, diriltmek üzre içimden gelen samimî bir şekilde üflemeye başladım. Kelebek üflemeden soma anında dirildi ve tıpkı daha önce uçtuğu gibi uçmaya başladı, sanki hiç ateşe düşmemiş gibiydi.

Allah Teâlâ her şeye muktedirdir ve Gaybı görünmeyeni ancak o bilir. Böylece de görünmeyenleri bilen Allah Teâlâ dır. Çünkü amaçlanan varlık Allah'tır. Allah'ın selamı onlara olsun peygamberler uyanıkken dünya ile ilişkileri kesilip, duyuüstü alemindeki varlıkları tıpkı rüyalardaki gibi görürlermiş; bunu bil. Gördüklerinin bir kısmının açık-

lanması gerekiyordu. Mesela dünya Peygamber'e değişik güzel bir şekilde görünüyordu ve dünyanın görüntüsünden çok değişikti. Peygamber bu görüntüyü yine dünya olarak açıklardı. Bundan dolayı, ona cennet, huri ve ateş şekliyle görünenleri de başka anlamları olabileceği gibi, aynı anlamlarda da olabilir. Peygamber'e seslenen âyetlerin de böyle açıklanması gerekiyor. Bundan dolayı Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân'ın dışı ve içi vardır. İçinin de içten içe yedi anlamı vardır."

Öz varlığın işitmek, görmek, güçlü ve yeterli olmak gibi sıfatları vardır. Bunlar görünüşler halindeyken ortaya çıkar. Öze olduğu gibi bu görünüşlerden ayrı bir şekilde bakıldığında da, sıfatlar yine vardır. Bu sıfatlarla Allah'ın sıfatları arasında ilişki yoktur. Allah'ın sıfatlan bu sıfatlara benzetilmekten münezzehtir. Akıl, kuruntu ve hayal de, bunları idrak edemez. Bu sıfatlar ruh, beden, cansız, bitki, hayvan, gök veya yerdeki bütün varlıklarda görülür. Yeri göğü kaplayan yüce Allah, bu varlıklarda vardır ve diridir. Haşa Allah bu varlıklardaki eksikliklerden münezzehtir. Bu sözlerle bütün nesneler, ona benzetildi;

Bilmelisin ki, Allah her insanın kulağıdır, gözüdür, dilidir, elidir ve diğer bütün görü-

nen ve görünmeyen güçleridir. İbâdetleri devam ettirenler, bunu Allah'a daha yaklaşmak ve onu anlamak için yapmaktadırlar. Zîrâ arif olmayan kişi gaflet içindedir; fakat kendisini böyle bilmez. Tıpkı ilimle uğraşmayan âlimler gibidir. Bu âlim de câhil saydır.

Allah'a karşı gelme suçlarının etkileri inançlardaki farklılıklara göre değişir, bunu bil. Kul inancından dolayı sorumlu tutulur. Hadisi kutside de **"Ben, kulumun düşündüğü gibiyim."** denmiştir. Buna dayanarak keder, azap, aşağılayıcı haller, tat, nimet ve aşamalar ortaya çıkar. Bir insanı inciten ve onu cehenneme gidecek kişiler arasına sokan durumdan, başka bir kişi haz duyabilir ve onun sayesinde cennetlikler arasına girebilir. Rüyalar da inançlara göre değişik anlamlar taşıyabilir.

Mesela, uyuyan kişi kendini rüyasında çırılçıplak ve sesli bir şekilde yelleniyor görüyorsa ve Müslümansa, bu onun kabahat işlemiş olduğuna delalettir. Bu rüya Hıristiyan kişi için uygun olabilir ve dinine ters düşmeyebilir. Şayet bu rüyayı Hıristiyan birisi görmüş olsaydı aksi yönde açıklanabilirdi.

Hicri sekiz yüz on yılının Safer ayı gecelerinden birinde hastalandım ve hastalığım o kadar şiddetlendi ki, yaşantımdan ümidimi kestim. Bunun üzerine diğer bütün varlıkları

bir yana iterek Allah'a yöneldim ve gönlümden geldiği gibi,

"Ya ilâhi! Bu hastalık sonumu mu getirecek? " diye seslendim. Allah Teâlâ görünmeden bana,

"Seni bu hastalıktan kurtaracağım" dedi. Bu arada kendime geldim; sevinçli ve gönlüm rahattı. Şifayı veren Allah'tır.

Ahiret âleminin emir, gayb ve melekût âlemi; dünyanın ise yaratıcı, melek ve şehadet gözle görülen âlemi olduğunu bil. Bundan dolayıdır ki, biz cennet, köşkler, meyvalar, huriler ve benzerlerinin alelade halk tabakasının iddia ettiği gibi olmadığım söyledik. Bazı câhil ve görünürde âlim bilinen kişiler, bunların şehadet aleminde olduğunu sanıyorlar. Bunlar orada bühtanların tıpkı dünyadaki ağaçlar, nehirler, köşkler ve hurilere benzediğini iddia ediyorlar. Bu tür iddialarda bulunan kişiler Müslüman sayılmaz.

Şunu bil ki, akıl görüş, düşünüş, buluş, açık şekilde seçiş ve anlama için bir araçtır. **Sofiler düşünce ve görüş yönlerinden dolayı akla, ayak bağı ve örtü demişlerdir**. Zira düşünen güçlerin içinde hayal ve kuruntu unsurları da yer alabilir ve inşam yanılgıya sürükleyebilir. Böylece de nesneleri iyi kavramayabilir. Bundan dolayıdır ki, kelam alanında çalışan bilginler, akla dayanan bir konuyu izah ederlerken, düşünce ve görüş-

lerine başvururlar ve bu düşüncelerini uzun bir süre için savunurlar. Daha sonra bunun aksi görüşlerine yansımaya başlarsa, yıllar soma bu görüşlerinden vazgeçerler. Görülüyor ki sırf akla dayanıp ve onu düşünce ve görüşle oyalamak, gönlün amaca varmasını engeller ve konu aydınlanmaz. Her akim iki yönü bulunur. Biri düşünce ve görüşle kavrama, diğer ise, gönlün temizliği ile bulma yönündedir. İkinci yön, yani buluş yoluyla anlamak daha doğrudur ve yanlış yapılma ihtimali daha azdır. Düşünce ve görüşe dayanan yöne, hayaller ve birçok yanlışlıklar karışır. Buluş yoluyla gerçekleşen yönde ise akıl, gönül temizliği, peygamberlerin izlenmesi ve onlara uyulmasını sağlar. Düşünceye dayanan yönde, gönül temizliği bulunamaz. Akıllı kişinin peygamberlerin izinden gitmesi, yaptıkları çalışma ve çabaları taklit etmesi gerekir. Ayrıca gerçeği anlayabilmesi için, aklına takılan çürük düşünceyi bırakması lazımdır. Akla takılan bulanıklıklar bir yana bırakılınca, gerçek ortaya çıkar.

Başlı başına bir bölüm oluşturmayan, fakat göklerin bir bölümü sayılan, bir veya iki yıldızı gökten aldığımı gördüm ve o anda aklıma gelen düşünce şöyleydi: Tavusun kanadında bulunan ve göze benzeyen renk, her ne kadar ayrı bir biçim oluşturuyorsa da, o da kanadın bir bölümüdür ve ondan ayrı

tutulamaz. İşte gökteki yıldız, böyledir; göklerin bir bölümünü meydana getirir. Özel rengi, parlaklığı, saf ve beyazlığı onu bütünden ayıramıyor. Elmanın da bazı yerleri diğer yerlerine göre, daha kırmızı olabiliyor.

Bazı hallerde, konunun ilgisine göre âhiret denebiliyor. Mesela kötülük yapmak ve içki içmenin başlangıcı tatlıdır. Fakat neticesi rezil olmak ve pişmanlıktır. Bu durumların ikisi de, bu dünyadadır. Pişmanlık ve rezil olmak tada oranla âhiret sayılabilir.

Sekiz yüz on yılı Cemaziyülahir ayının ilk on gecesinin bir perşembe gecesinin sabahına yakın Şeyh Muhyiddîn'i gördüm. Şeyh bana şunları söylüyordu:

Ben şeytanı başka bir dünyaya göndermek istedim ve bunu yaptım. Şeytandan bu dünyada pek az iz kaldı ve bu dünyayı bırakıp gitti.

Bu rüyayı o sıralarda bazı arkadaşlarıma anlattım. Onlara bunu ezberleyip, ihmal etmemelerini ve sorduğum zaman bana izahı ile birlikte hatırlatmalarım istedim. Rüyanın tabirine gelince, Allah daha iyi bilir, şöyledir:

Şeytan uzaklığın belirtisidir. Şeyh ise yakınlığın işaretidir. Şeyh, birliği eserlerini de ve özellikle de "Fusus" adlı eserinde açıklamıştır. Ben de, o şuralarda bu eseri okuyordum, rüya bu hususta bir uyarıcıydı.

Bir gün uyurken, onu bahçesinde zikrederken gördüm. Uyanınca bir kişinin Allah'ın adını zikrettiğini duydum ve beni içten etkiledi. O anda içime Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin:

“Cennet bahçesinde gönül ferahlandırmak isteyen Allah'ı zikretsin" sözü doğdu.

"Allah'ın Elçisi doğru söylemiş. Bütün olgunlukların anahtarı Allah'tadır. Çünkü olgunluklar ondadır ve bu olgunluklar ancak ona yakın olmakla meydana gelir. Yakınlık da cennettir ve cennet de, Allah'ın daima zikredilmesiyle elde edilir. Allah'ın selamı ona olsun peygamber buyurmuştur ki:

"Kişi birşeyi seviyorsa, onun zikrini arttırır."

Zikrin çoğalması Allah'ın sevgisini gönüllere yerleştirir. Yüce Allah'ı idrak etmek için, gönlün başka konularla meşgul olmaması gerekir. Daha başlangıçta iken, gönül bağı bulunmazsa, Allah'la gerçeği arayan kişi arasında sevginin oluşması zorlaşır. Allah'ı hatırlamak ve zikretmek sevgiyi getirir ve bu sevgi Allah'ın zikredilmesiyle ilgilidir. Bundan dolayıdır ki Allah şöyle buyurmuştur:

"Allah'ı atalarınızı andığınız kadar anın".

Bunlar kula yol göstermek ve merhamet kazandırmak içindir. Kul Allah'ı zikretmeye devam ederse, içine işler, gönlüne varır ve Allah'ı sevmeye başlar. Allah'ı zikretmekten

zevk duymaya başlayınca, Allah ona rahmetinin kapılarım açar ve sevgisinin karşılığını verir. Kişi daima Allah'ı anmakla zevk duymalıdır. Çünkü bu durum mutluluğun belirtisidir. Rivayet edilir ki, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Cennetin kapısı üzerinde Allah'tan başka ibâdet edilecek yoktur yazılıdır." Bu da, cennet kapılarının Allah'ın adı zikrolunmadan açılmayacağına işarettir. Dünyadaki her varlığın iyi ve kötü birer yönü muhakkak vardır. Allah insana bir işi yapmak istediği zaman iyi yönünü gösterir, insan da o işi yapar. Yine Allah bir insana yaptırmak istemediği bir işin kötü yönünü gösterir ve onu, bu işi yapmaktan alıkoyar. Olgunluklar ve sebepleri de böyledir. Allah olgunluk aşamasını kazandırmak istediği kişiye, olgunluğun iyi yönlerini gösterir ve sebeplerini de sergiler. Böylece kişi onlarla ilgilenmeye başlar. Bu arada kötü yönlerini de gösterir, bırakmasını sağlar. Sadece yüce Allah'ın zikri kalır. Mesela Allah'ı zikretmek en büyük olgunluklara varma sebeplerinden biridir. Bunların iyi yönlerini gösterir, olgunluklara eriştirir, kötü yönlerini gösterir, onlardan uzak durmasını gerçekleştirir. Allah'ın yardımıyla en büyük olgunlukları elde etmek hiç de zor değildir. Diğer vesileler de böyledir. Dünyayı terk etmede olduğu gibi. Her

nesnenin iki yönü olduğuna şüpheyle bakmamalı; çünkü Allah bunu yapmaya muktedirdir. Bunun gerçeğinde de önemli bir neden yatar. O da şudur;

Dünyadaki her zerreciğin içinde iki zıt yön vardır. Cemâl ve Celâl sahibi Hak Allah , her zerrede tecelli eder ve hepsinde vardır. Bu zerreciklerde bütün sıfatlarının izleri, suç ve aşağılayıcı durumlar da vardır. Kötü yön suçları gizler ve iyi yön gibi görünür, ta ki oraya yönelesin.

Dünya üstü ve altıyla iyi amaçlı bir insan niteliğindedir. Dünyanın en üstü en alta etki yaptığı gibi, içinde bulunanların da birbirilerine etkisi ve bağlantısı vardır. Dünyadaki bu düzen, göklerin kendi özel durumlarında uzaklık ve yakınlık içinde bulunmasının sebebidir. Zira buradaki herhangi bir değişiklik göklerdeki değişiklik, dünya düzeninin değişmesine ve başka bir düzene girmesine neden olur. Bundan dolayıdır ki, gökler yükselir veya alçalırsa hâlihazırdaki vaziyeti değişirse, dünya düzeni bozulacaktır demişlerdir.

Bütün bunlar Allah'ın rahmeti ona olsun, Şeyh'in sağladığı faydalı sözlerinden ibarettir. Allah'a hamdolsun.